

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

CIVILINIO PROCESO KATEDRA

JOLANTA KAVALIAUSKIENĖ

Teisės ir valdymo studijų programa 62601S104

TEISMINIŲ PRECEDENTŲ TAIKYMAS LIETUVOS

TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Recenzentas

()

2011-

Vadovas

Lekt. A. Driukas

2011-

Konsultantas

()

2011-

Atliko

TVmni08-06

J. Kavaliauskienė

2011-

VILNIUS, 2011

TURINYS

PAVEIKSLAI	3
ĮVADAS	4
1 PRECEDENTINĖ TEISĖ	7
1.1 Valdžių atskyrimo problema	7
1.2 Teismų vaiduo kuriant teisę	10
2 TEISMINIO PRECEDENTO SAMPRATA	15
2.1 Teisminio precedento samprata, struktūra, rūšys	15
2.2 Teisminio precedento istorinė raida jo tėvynėje - Anglijoje	18
2.3 Teisminis precedentas kaip teisės šaltinis	20
2.4 Teisminio precedento privalumai ir trūkumai	25
3 TEISMINIS PRECEDENTAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE	29
3.1 Teisminio precedento istorinė raida Lietuvoje	29
3.2 Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisminiam precedentui	31
3.3 Konstitucinės teisminio precedento doktrinos įgyvendinimas Lietuvos teismų praktikoje ..	35
3.4 Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuotos praktikos taikymas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje	56
IŠVADOS	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
ANOTACIJA	70
ANNOTATION	71
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

PAVEIKSLAI

1 pav. Teisės šaltiniai.....15

IVADAS

Teisminio precedento problema išryškėjusi jau 1918 – 1940m., lieka svarbi nūdienos Lietuvos teisės mokslininkų diskusijose¹.

Lietuvoje prie teisės šaltinių priskiriami tik rašytiniai ir paskelbti įstatymai. Tai įtvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnis, kuris nustato, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Įstatymo viršenybę Lietuvoje norima pagrįsti ir tuo, jog mūsų šalies teisė vystėsi veikiamą romanų – germanų teisės tradicijos, o čia, kaip žinia, įstatymas laikomas pagrindiniu teisės šaltiniu. Tačiau Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 23 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad Aukščiausiasis Teismas skelbia savo sprendimus, į kuriuos atsižvelgia teismai, taikydami tuos pačius įstatymus, Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4 straipsnis numato, jog teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus. Be to Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2006 - 2007m. nutarimuose yra suformavęs oficialią konstitucinio teismo precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose. Taigi darytina išvada, kad teismų precedentai yra teisės šaltiniai, rėmimasis jais yra vienodos, nuoseklios teismų praktikos įgyvendinimo sąlyga. Reikėtų pažymėti ir tai, jog Konstitucinio Teismo nutarimuose dėl teismo precedentų taip pat akcentuojama, kad teismų precedentai negali būti nepagrįstai ignoruojami.

Temos naujumas ir aktualumas. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus tampa aktualu panagrinėti teismų praktikos reikšmės didėjimo tendenciją, Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pasisakius dėl teismus saistančios teismų precedentų galios ir šį principą įtvirtinus Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 33 straipsnyje.

Taip pat aktualus tampa ir teisės šaltinių klausimas Lietuvoje, t.y. ar pagrindiniu teisės šaltiniu gali būti laikomas tik įstatymas, ar šalia gali egzistuoti ir svarią vietą užimti ir teisminė praktika, kaip teisės šaltinis.

Šio darbo naujumą lemia tai, kad, kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kurdamas teismo precedento doktriną, jog tai nėra baigtinis procesas, ši doktrina iškilus būtinumui bus plėtojama toliau, ko pasekoje atsiranda poreikis išsiaiškinti, kaip šiuo metu Lietuvos teismai taiko šią doktriną ir kaip tai atsispindi jų šiuo metu formuojamoje praktikoje.

¹ R. Jokubauskas, Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje, Jurisprudencija, 2007, p.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas, analizuojant Lietuvos teismų praktiką ir LR Konstitucinio Teismo nutarimus, pabandyti parodyti, jog šalia įstatymų viršenybės Lietuvoje egzistuoja ir pakankamai svarią vietą užima ir kiti teisės šaltiniai, konkrečiai imant - teisminiai precedentai (teismų praktika). Šiuo darbu bandoma paskatinti tolimesnes diskusijas ir atkreipti dėmesį į teismų praktiką, kaip į vieną teisės šaltinių, kartu pažymint teisminių precedentų reikšmę Lietuvos teisinėje sistemoje.

Siekiant atskleisti teisminių precedentų taikymą Lietuvos teismų praktikoje, iškelti šie **uždaviniai:**

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą teisminių precedentų klausimais;
2. Atskleisti teismo precedentų sampratą, struktūrą ir rūšis;
3. Atlikti teisės aktų, reglamentuojančių teismo precedentų taikymą Lietuvos teismų praktikoje, analizę;
4. Atlikti teismų praktikos analizę, nagrinėjant precedentų galią turinčias bylas ir nutarimus.

Darbo tyrimo objektu yra vienas iš Lietuvos Respublikoje egzistuojančių teisės šaltinių, t. y. teisminis precedentas.

Tyrimo metodika. Siekiant darbo uždavinių pagrindinis šiame darbe naudojamas tyrimo metodas – dokumentų analizė, t.y. **teisinių dokumentų tyrimas**, tai teisinės literatūros, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Konstitucinio Teismo ir kt. teismų praktikos analizė. Remiantis V. Šlapkausku², šis tyrimo metodas suteikia informaciją apie įvykį, dėl kurio buvo surašytas atitinkamas dokumentas, koku būdu ir kaip tas įvykis buvo interpretuotas, koks buvo priimtas teisinis sprendimas, kuo remiantis ir dėl kokios priežasties buvo priimtas vienoks ar kitoks nutarimas.

Taigi nagrinėjant teisminių precedentų taikymą Lietuvos teismų praktikoje, teisinių dokumentų analizė suteikia galimybę, gilintis į šio reiškinio kilmę, pastebėti naujas šio reiškinio ypatybes, išsiaiškinti konfliktuojančių šalių nuostatas, o apibendrinant pateikti suminę informaciją, taipogi iš teisinių dokumentų galima išsiaiškinti patį faktą ir kaip jis yra pateiktas. Kai kuriais atvejais tyrime yra naudojamas **istorinis ir lyginamasis metodai**, siekiant apžvelgti kai kurių valstybių teisinių doktrinų ir teisinių šaltinių susiformavimą, tame tarpe ir Lietuvos teisinės sistemos

² Plačiau žr. V. Šlapkauskas, Teisės sociologijos pagrindai, -Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004

analizę ir raidą, norint tiesiog apmąstyti ir gautą analizės informaciją pakreipti istoriniu ir lyginamuoju kampu.

Darbas susideda iš įvado, trijų dalių ir išvadų. Pirmoji dalis yra teorinė. Joje tyrinėjama teismų vaidmuo kuriant teisę, aptariama valdžių atskyrimo problema.

Antroji dalis taip pat teorinė, čia atskleidžiama teismo precedento samprata, struktūra ir rūšys. Parodomas teismo precedento taikymo mechanizmas. Aptariama teismo precedento istorinė raida jo tėvynėje – Anglijoje. Galiausiai nurodomi galimi teismo precedento doktrinos privalumai ir trūkumai.

Trečioji magistrinio darbo dalis yra teorinė – praktinė. Šioje magistrinio darbo dalyje analizuojama Lietuvos precedentinės teisės istorinė raida, iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo, taip pat žemesnių instancijų teismų praktikos, stengiamasi atskleisti priežastis bei aplinkybes, lėmusias precedento susiformavimą Lietuvos teisės sistemoje. Daromas trumpas ekskursas į Europos Žmogaus Teisių teismo praktiką, kuria remiasi Lietuvos Respublikos teismai atskirose nutartyse.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Darbe naudojamos sąvokos:

Teisminis precedentas – teismų teisėkūra vykdamas teisingumą³. Tai elgesio taisyklė atsirandanti ankščiau už įstatymų leidėjo valią⁴.

Stare decisis doktrina – yra teisinis principas, pagal kurį teisėjai yra įpareigoti gerbti ir laikytis precedentų suformuotų ankstesnės teismo praktikos⁵.

Ratio decidendi – (lot. sprendimo pagrindimas) teismo priimto sprendimo esminė (pagrindinė) dalis, kuri lemė vienokį ar kitokį nuosprendį⁶.

Obiter dictum – (lot. tarp kitko) tai teisėjo pamąstymai ar pastabos, nuomonė, kuri taip pat yra bylos sprendimo dalis, tačiau neturi privalomumo pobūdžio⁷.

³ B. A. Garner, Black's law dictionary 9th Edition, West group, 2009, p. 1296

⁴ A. Vaišvila, Teisės teorija, Vilnius: Justitia. 2004, p. 303

⁵ B. A. Garner, Black's law dictionary 9th Edition.-:West group, 2009, p. 1537

⁶ Ten pat, p. 1376

⁷ Ten pat, p. 1177

1. PRECEDENTINĖ TEISĖ

1.1 Valdžių atskyrimo problema

Šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje valdžios sąranga yra grindžiama valdžių padalijimo principu. Šio principo paskirtis - užtikrinti asmens teises ir laisves, palaikyti tvarką ir demokratiją. Vadovaujantis šiuo principu valstybė vykdo tris funkcijas, t.y. leidžia įstatymus, juos vykdo ir sprendžia iškilusius ginčus, todėl valstybės valdymas dalijamas į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias. Šis konstitucinis valdžių padalijimo principas labai aiškiai paveda skirtingoms valdžios institucijoms vykdyti atitinkamas funkcijas ir neleidžia kištis ar savintis kitos valdžios institucijos kompetencijų. Kiekviena valstybės valdžios institucija yra savarankiška ir nepriklausoma, tačiau tarp jų yra pusiausvyra, sąveika ir tarpusavio kontrolė. Mokslinėje literatūroje nėra vienos nuomonės, kaip turi sąveikauti valdžios ir jų reiškėjos — valstybės institucijos: jos turi būti lygiateisės ar laikytis subordinacijos ir būti tam tikro pavaldumo⁸.

Remiantis 1992 m. spalio 25 d. priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta valdžių pasidalijimo samprata, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Teismas. Būtina pabrėžti tai, jog visos valdžios turi tik įstatymų joms suteiktas kompetencijas, tai reiškia, kad kiekviena šių institucijų turi tik tiek galių, kiek jų suteikia valstybės Konstitucija. Taigi Seimas, kurį sudaro Tautos atstovai – Seimo nariai rengia, leidžia, keičia arba panaikina teisės norminius aktus (todėl ir yra vadinamas įstatymų leidžiamąja valdžia), prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri kaip jis vykdomas, sprendžia kitus Konstitucijoje numatytus klausimus. Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas – atstovauja valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų. Įstatymų vykdomoji valdžia: Vyriausybė ir Respublikos Prezidentas. Vyriausybė yra vykdomoji tvarkomoji šalies institucija. Ji vykdo įstatymus ir kitus teisės aktus, tvarko krašto reikalus. Teisminė valdžia yra teismai, kurie vykdo teisingumą. Jis nepriklausomas, garantuoja piliečių teises ir laisves bei valstybingumą apskritai. Teismas yra ir tam tikras arbitras leidžiant įstatymus⁹. Mūsų šalyje valdžių padalijimo principo esmė yra, kad visos šios institucijos savo uždavinius gali vykdyti tik

⁸ S. Vansevičius, Valstybės ir teisės teorija, Justitia, 2000, p. 67

⁹ Ten pat, p. 70

konstitucinių įgaliojimų ribose, gerbdamos kitų valstybės valdžios institucijų teises ir veikdamos kartu su kitomis institucijomis.

Tiesioginis valstybės valdžios institucijų įgaliojimų ir kompetencijų įtvirtinimas Konstitucijoje įtvirtina valdžių atskyrimo principą. Konstitucijoje konkretūs įgaliojimai suteikti tik tam tikrai konkrečiai valdžios institucijai, jokia kita valstybės valdžios institucija negali tų galių perduoti ar atsisakyti, juo labiau pasisavinti, negalimas ir valdžių susiliejimas.

Lietuvos Konstitucinis Teismas daug kartų yra aptaręs šį principą, kuriuo remiantis visos valdžios turi būti atskiros, pakankamai savarankiškos, bet tarp jų turi egzistuoti pusiausvyra. Kaip jau buvo minėta anksčiau, pagal Lietuvos Konstituciją Seimas leidžia įstatymus, Vyriausybė juos įgyvendina, Teismas vykdo teisingumą. Kalbant apie savarankiškumą, nei vienai valdžios institucijai nesuteikta tiek savarankiškumo, kad ji galėtų daryti ką nori. Joms pavestas užduotis valdžios institucijos gali vykdyti tik tiek, kiek joms leidžia konstituciniai įgaliojimai, gerbdamos kitų institucijų teises ir veikdamos kartu su šiomis institucijomis.

Prisimenant šio darbo temą mums konkrečiai svarbu įstatymų leidžiamoji ir teisminė valdžios. Trumpai aptarsime šių valdžios institucijų funkcijas, teises ir galimybes.

Vienas reikšmingiausių procesų valstybės valdyme – įstatymų leidyba. Įstatymas yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Seimo statuto nustatyta tvarka išleistas pirminis teisės aktas, išreiškiantis įstatymo leidėjo valią ir turinti aukščiausią teisinę galią. Įstatymas gali būti pakeistas arba jo galiojimas gali būti panaikinamas tik išleidus kitą įstatymą ar Konstituciniam Teismui pripažinus jį prieštaraujančiu Konstitucijai. Tautos rinkti atstovai, t.y. Seimas vykdo įstatymų leidybą. Seimo nariai atstovauja visuomenei, išreiškia įvairius visuomenės interesus.

Demokratiją ir tautos savivaldą kaip tik ir turi užtikrinti tautos atstovų vykdoma įstatymų leidyba. Įstatymų leidžiamosios valdžios narių skaičių, struktūrą, darbo procedūras nustato kiekvienos šalies konstitucija ir įstatymai.

Kalbant apie teismą, jis įgyvendina teisminę valdžią. Remiantis Konstitucija bei valdžių padalijimo principu tai nepriklausoma ir savarankiška valdžia. Teismai niekam nepavaldūs išskyrus įstatymą, taip užtikrinama teismų nepriklausomybė kitų valdžios institucijų atžvilgiu. Teismų paskirtis – vykdyti teisingumą. Tai jie daro nustatyta procesine tvarka sprenddami civilines, administracines ir baudžiamąsias bylas. Teismas operatyviai derina teisėtvarką su gyvenimo reikalavimais. Jis aiškina teisę, gali taikyti analogiją, t. y. priimti sprendimus ne vien paraidžiui, o vadovaudamasis įstatymų dvasia ir teisės principais. Teismas yra teisės ir teisingumo visuomenėje

garantas. Teismo valdžios požymiai yra: viešumas, rungimasis, nepriklausomumas. Teismas užtikrina, kad kitos valdžios neperžengtų konstitucijos ir įstatymų ribų¹⁰.

Teisminė valdžia turi užtikrinti įstatymų laikymąsi bei taikymą. Teismo nepriklausomumas garantuoja esmines piliečių teises, nes kiekvienas pilietis labiausiai suinteresuotas teismo nešališkumu, taipogi, kad teismine valdžia negalėtų manipuliuoti ar kitaip daryti įtakos kitos valdžios institucijos. Teismas taip pat turi užtikrinti, kiekvieno asmens apsaugą ir kad valstybė gerbs teisę.

Aptarus įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios kompetencijas kyla klausimas, kur teismų praktikoje atsiranda teisminis precedentas, nes kaip žinia teisminis precedentas yra teisėjų kuriama teisė, ir kaip išvengti dviejų kraštutinumų, t.y. teismo ir Seimo savavaldžiavimo įstatymų kūrime. Klausama: negi (ir kuo remiantis) demokratinėje valstybėje toleruotina tai, kad teisėjai ne vien taiko "esamą" teisę, bet ir (prisidengdami teisės aiškinimu) ją kuria? Į šį klausimą atsakoma taip: teisėjai, iš teisės taikytojų virtę jos kūrėjais, uzurpavę ne savo funkciją ir prisiėmę galias, kurių demokratinė sistema jiems nepatikėjo, virsta „juristokratija“, „juodosios mantijos aristokratija“ ir įgyvendina „teisėjų diktatūrą“¹¹. Aptariant kitą kraštutinumą, reikėtų pažymėti, kad Seimui suteikta beveik absoliuti (išskyrus atvejus, kurios numato Konstitucija) įstatymų leidžiamoji valdžia, jis (Seimas) negali netgi išskirtiniais (ypatingais) atvejais įgalioti Vyriausybės ar Prezidento išleisti įstatymų galią turinčius teisės norminius aktus. Iš to išplaukia, kad Seimas, kaip įstatymų leidžiamoji institucija, privalo kurti įstatymus apimančius visą gyvenimo atvejų įvairovę. Kadangi laikui bėgant visuomeniniai santykiai vis labiau sudėtingėja, neįmanoma sureguliuoti absoliučiai visų atvejų, dėl šios priežasties atsiranda vis daugiau įstatymo spragų. Žinant tai, jog Konstitucijoje numatyta, kad netgi Vyriausybė turi teisėkūros teisę poįstatyminių aktų leidybos prasme, o teismas, turintis užtikrinti žmogaus teisių apsaugą ir vykdyti teisingumą (teisingumas yra nesuderinamas su mechaniniu požiūriu į teisės taikymą, o reikalauja teismo kūrybiško teisės aiškinimo ir taikymo), tokios teisės neturi.

Čia kyla dilema, ar teismas, negalėdamas kurti teisės, dažnu atveju užpildyti įstatyme atsirandančias spragas, gali būti nepriklausoma ir savarankiška valdžios institucija. Teismas, neturėdamas teisės į teisminį precedentą, negali turėti ir tikrojo nepriklausomumo vykdamas teisingumą, nes jis tokiu atveju tampa ne savarankiška institucija, o paprasčiausiu vykdomosios

¹⁰ S. Vansevičius, Valstybės ir teisės teorija, Justitia, 2000, p. 70-71

¹¹ E.Kūris, Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai, Jurisprudencija, 2009, p.136

valdžios padaliniu, ginčo atveju taikančiu įstatyme išreikštą įstatymo leidėjo valią, vadžių padalijimo teorijos požiūriu teismas gali būti santykinai savarankiška valdžia tik tada, jei jis ne tik taiko įstatymus, bet ir kuria pozityviąją teisę – teisę *ad hoc*¹².

Reziumuojant galima teigti, jog valdžių padalijimo principas nėra absoliutus. Jo įgyvendinimo formos priklauso nuo nacionalinių tradicijų, konkrečios socialinės ekonominės ir politinės padėties¹³. Teisminis precedentas teismų praktikoje ne tik kontroliuoja, bet ir sukonkretina Seimo teisėkūrą pagal tai, kaip ji atitinka teisę. Aptarus šiuos dalykus, svarbu paanalizuoti koks gi yra Teisminės valdžios vaidmuo kuriant teisę.

1.2 Teismų vaidmuo kuriant teisę

Analizuojant teismų vaidmenį kuriant teisę, iškyla daug klausimų, pavyzdžiui ar teisėjas turi teisę kurti teisę, ar jis yra tik jos aiškintojas, ar užtenka tik surasti ir pritaikyti reikiamą teisės normą ir ginčas bus išspręstas? Ieškant atsakymo į šiuos klausimus, svarbu išsiaiškinti teisėjų vaidmens teisėkūros procese problemą.

Paprastai teisėjai laikomi tik teisės skelbėjais, tą įtvirtina ir Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalies nuostata, kurioje nurodoma, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Nūdienos Lietuvos teismų praktika iš esmės neišeina už įstatymo aiškinimo ribų. Laikomasi nuomonės, kad teisėkūra yra išimtinė Seimo, Prezidento ir Vyriausybės institucijų prerogatyva, nes Lietuvos Konstitucija įpareigoja teismą vykdyti teisingumą klausant *tik įstatymo* (109str.). Tą patį viešai kartoja ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pareigūnai: „Lietuvos teisėjas turi orientuotis į skrupulingą įstatymo pritaikymą. Jei teisėjas pradės vadovautis sveiku protu, jis gali nieko neįtikinti.“ Bet tikrąją savo paskirtimi teisėjas yra ne legistas, o juristas; teisėjas – ne iš –žodžio *lex, legis* – įstatymas, o iš žodžio *jus, juris* – teisė, teisingumas. Čia slypi giluminė teisėjo teisė į precedentą¹⁴.

Taigi įstatymo viršenybė įpareigoja teisėją pirmenybę teikti tik įstatymo raidei, tai gali sąlygoti teismų abejingumą vykdomam teisingumui, kadangi teisėjas neturi savarankiškos teisės spręsti apie teisingumą. Preziumuojama, kad įstatymo viršenybė taip pat mažina paties teisėjo

¹² R. Jokubauskas, Teisminis precedentas Lietuvos teisinėje sistemoje 1918 – 1940 metais, Jurisprudencija, 2005, p. 128

¹³ S. Vansevičius, Valstybės ir teisės teorija, Justitia, 2000, p. 71

¹⁴ A. Vaišvila, Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 306

vaidmenį ir atsakomybę. Kadangi visa įstatymų vykdymo kokybė, su galimomis spragomis ir neaiškumais, paliekama įstatymų kūrėjui, teisėjas tampa tarsi neatsakingas už savo vykdomą teisingumą.

Riba skirianti teisės aiškinimą ir kūrybą yra labai nežymi. Kaip teigia E. Spruogis¹⁵ teisės aiškinimas kaip procesas neatsiejamai susijęs su pačiu teisės fenomenu, jos būtimi, struktūra (sistema), teisės šaltiniais. Tik nuo to, kaip suprantame pačią teisę ir jos struktūrą, priklauso ir teisės aiškinimo reiškiny, kyla vienokios arba kitokios problemos bei galimi šių problemų sprendimai .

Konkretizuojant sąvoką teismų teisėkūra reikėtų pažymėti, kad tai praktinės teisės, o ne įstatymo viršenybės pripažinimas, kad įstatymas jau nėra teisės „šaltinis“, kad jis nekuria teisės, o tik ją reiškia, objektyvizuoja, formuluoja atsižvelgdamas į reguliuojamų socialinių santykių specifiką ir teismo reguliavimo tikslus¹⁶.

Be to čia kyla ir vienas pavojus, jei teismų vykdomas aiškinimas bet kada galėtų virsti savarankiška teisėkūra, tai būtų pažeistas valdžių padalijimo principas ir teismas pasikeltų virš suvereno – tautos ir parlamento arba su juo susilygintų. Teismų teisėkūra tik tiek teisėta, kiek skirta užpildyti teisinio reguliavimo spragas arba pašalinti tokio reguliavimo neapibrėžtumą. Priešingu atveju norminis tekstas būtų vertinamas, jo privalėjimo ribos nutrinamos, prasidėtų sunkiai valdoma teismų savivalė, kuri darytų teismų sprendimus neprognozuojamus, sunkiai pagrindžiamus intersubjektinę reikšmę turinčiais argumentais, formuotų visuomenės teisinėje sąmonėje tam tikrą teisinę sumaištį ir galiausiai kėsintųsi į teisinės tvarkos apibrėžtumą bei žmogaus teisių saugą¹⁷.

Tačiau visuomenių santykių kaita ir įstatymų leidėjo klaidos lemia teisės nekonkretumą, o teisėkūros procesai yra ilgi ir sudėtingi, be to teismas negali atsisakyti nagrinėti teisinį ginčą vien dėl to, kad nėra įstatymo ar jis neaiškus. Kyla tokių juridinių ginčų, kuriems išspręsti nėra aiškių ir tinkamų paprotinių teisės arba įstatymų normų, o teismas neturi teisės atsisakyti ginčą spręsti dėl įstatymų stokos. Tokiais atvejais teismas privalo spręsti, vadovaudamasis bendra teisės prasme ir dėsniais, privalo tarytum sukurti normą konkrečiam atvejui¹⁸. Iškeliama problema, kaip ir kada teismai aiškindami teisę gali ir turi operuoti ne tik teisinėmis priemonėmis, bet ir kito pobūdžio veiksniais, suponuoją teiginį, kad teismai savo veikloje operuoja kito pobūdžio, negu teisiniai veiksniai¹⁹, tokiais kaip bendrieji teisės principai ir moralinės normos.

¹⁵ E. Spruogis, Teisės aiškinimo probleminiai aspektai, Jurisprudencija, 2006, p. 56

¹⁶ A. Vaišvila, Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose, Jurisprudencija, 2006, p.7

¹⁷ Ten pat, p.9

¹⁸ R. Jokubauskas, Teisminis precedentas Lietuvos teisinėje sistemoje 1918 – 1940 metais, Jurisprudencija, 2005, p.129

¹⁹ E. Spruogis, Teisės aiškinimo probleminiai aspektai, Jurisprudencija, 2006, p.57

Anot A. Vaišvilos²⁰ prielaidos, paskatinusios formuotis teismų teisėkūrą, gali būti nurodytos teorinės (konceptualios) ir norminės.

Iš teorinių (konceptualių) prielaidų pirmiausia paminėtina neopozityvistinė teisės samprata ir jos principinė išvada: teisė yra fundamentalesnė vertybė negu įstatymas ir ji ne visada sutampa su įstatymu.

Norminės arba juridinės prielaidos. Teismų teisėkūra tam tikru mastu legalizuoja ir kai kurie naujieji Lietuvos įstatymai: Civilinis kodeksas, kurio I skyrius suteikia teismams teisę teisinio reguliavimo spragų atvejais taikyti bendruosius teisės principus (1.8 str. 2d.), o aiškinant įstatymus ir juos taikant įpareigoja „vadovautis teisingumo, protingumo sąžiningumo principais“ (1.5 str. 4d.), trumpiau sakant vadovautis teise.

Be to kaip teigia E. Spruogis²¹ „grynojo“ teisės aiškinimo, kuri doktriniškai pagrindė H. Kelsenas, kai teismai teisės aiškinimo procese naudoja tik teisines priemones, iš esmės būti negali. Teisės reiškinys priklauso nuo faktų – ir vertybių, ir deskriptyvių, todėl teismai, konstruktyviai aiškindami teisę, turi tirti faktines bylos aplinkybes.

Dėl teisės prognozuotumo teismai sprenddami panašias ar analogiškas bylas, turi priimti analogiškus sprendimus. Dėl teisės stabilumo, teisės autoriteto bei teisėtų lūkesčių principo įgyvendinimo bet kurios teisinės sistemos teisėjas, nagrinėdamas bylą, vadovaujasi *a similibus ad similia* (aut. panašus pagal panašų, t.y. analogiškos bylos turi būti sprendžiamos vienodai) bylų sprendimo principu. Taigi, neatsižvelgiant į tai, apie kokia teisės tradiciją – romanų – germanų ar anglosaksų mes kalbame, teisėjas yra priverstas vadovautis ankstesniais sprendimais bei atsižvelgti į ankstesnių bylų analogiškus sprendimus²². Kadangi teisiškai visko sureguliuoti neįmanoma, todėl kaip aprašo E. Spruogis²³ L. A. Harto manymu, kai reikia spręsti teisinius ginčius teismuose, teismai teisės precedentais arba teismų kuriama teise turėtų nuolat papildyti teisę ir jos atvirąją struktūrą (žinoma, kai to reikia spręsti teisiniam ginčui). Teisėjai, papildydami atvirąją teisės struktūrą naujomis teisės nuostatomis – kurdami teisę, turi operuoti tam tikromis priemonėmis, atsižvelgti į įvairius veiksnius, *inter alia* teisės šaltinius.

Lietuvoje taip pat auga teismų aktyvumas, ypač Konstitucinis Teismas iškelia teisinio aiškinimo problemą. Lietuvos teisinėje sistemoje ir doktrinoje ryškėja kokybiškai nauji poslinkiai,

²⁰ A. Vaišvila, Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose, *Jurisprudencija*, 2006, p. 8

²¹ E. Spruogis, Teisės aiškinimo probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 2006, p. 61

²² V. Vasiliauskas, Teisminio precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ir kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas, *Teisė*, 2002, p. 150

²³ E. Spruogis, Teisės aiškinimo probleminiai aspektai, *Jurisprudencija*, 2006, p. 58

iš kurių bene ryškiausias – besiformuojanti teismų teisėkūra. Teismai vis drąsiau persiorientuoja nuo daugiau ar mažiau pasyvaus įstatymo raidės taikymo prie įstatymo loginės prasmės, bendrųjų teisės principų ar net „konstitucijos dvasios“ taikymo, teisės normų aiškinimu neretai sukurdami nauja elgesio taisyklę²⁴.

Kalbant apie mūsų nacionalinių teismų teisėkūrą ir teisinius precedentes, galima teigti kad, matyt, dažną Lietuvos teisininką vis dar verčia jaustis nejaukiai vien mintis, kad be teisės norminio akto, dar gali būti ir kitų teisės šaltinių, ir kad teisėjas, sprenddamas ginčą, ne mechaniškai taiko įstatymo raidę, o „improvizuoja“ remdamasis savo teisine sąmone, savo įstatymų supratimu²⁵. Čia iškyla klausimas, ar teismas neturėdamas teisės į teisminį precedentą, gali turėti tikrąją nepriklausomybę vykdant teisingumą, ar suformuotas teisminis precedentas apskritai yra nauja teisės ar tik patobulinta (išaiškinta) teisės norma.

Jei teisėjui pripažįstama teisė kurti teisę, kai nagrinėjant bylą susiduriama su teisės spraga, tada iš principo teisminis precedentas, o tiksliau jame suformuota taisyklė yra nauja teisės norma, tada teismo precedento reikšmė tarp kitų teisės šaltinių, o ypač statutinės teisės atžvilgiu, labai sustiprėja. Tuo tarpu jei nagrinėjančiam bylą teisėjui susidūrusiam su teisės spraga, pripažįstama tik teisės aiškinimo (tobulinimo) funkcija, t.y. esant teisės spragai teisėjas išsprendžia bylą aiškindamas (plėtodamas) teisės normas, tarsi „atrasdamas“ iš naujo tai, kas jau yra galiojančioje teisėje, tai teismo precedento reikšmė tarp kitų teisės šaltinių, taip pat statutinės teisės atžvilgiu, mažėja, kadangi šiuo atveju teisminis precedentas tik atranda, geriausiu atveju patobulina, tai, kas teisėje kaip normų sistemoje, ir taip egzistavo. Šiuo aspektu yra visiškai nesvarbu, ar teismiam precedentui (o tiksliau teisėjui) yra priskiriama ar pripažįstama teisės kūrimo ar teisės tobulinimo funkcija, kadangi svarbiau tai, kad teisminis precedentas, būdamas teisinės sistemos dalis, turi vienokios ar kitokios įtakos teisei²⁶. Taigi, kadangi neįmanoma apimti ir sureguliuoti absoliučiai visų galimų gyvenimo atvejų, prasminga kalbėti apie teisinius precedentes tada, kai teismai susiduria su teisės spragomis.

Aktualu yra užtikrinti šiuolaikinę ir vis kintančią žmogaus teisių apsaugą, todėl reikėtų palikti daugiau vietos teismų teisėkūrai, įstatymų leidėjui nesistengiant visko sureguliuoti. Todėl reikalaujama pripažinti individualizuojančios teisėkūros teisę ir teismams, kad jie užbaigtų tai, ko negali padaryti joks parlamentas kurdamas teisę. Be to, negalima laikyti įstatymo leidėjo absoliučiai

²⁴ A. Vaišvila, Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose, *Jurisprudensija*, 2006, p. 7

²⁵ V. Vasiliauskas, Teismo precedentas, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ir kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas, *Teisė*, 2002, p. 146

²⁶ Ten pat, p. 147-148

neklystančiu, absoliučiai sąžiningu ir absoliučiai protingu, sureguliuosiančiu visus teisinio reguliavimo reikalingus santykius, be to, pačiu tinkamiausiu būdu. Jam į pagalbą turi ateiti teismų teisėkūra²⁷.

Reziumuojant pasakytina, jog kuriant teisinę valstybę svarbu išvengti nuolatinio įstatymų keitimo ir taisymo, didinti teismų vaidmenį, saugant konstitucines žmonių teises, be to skatinant didesnę pasitikėjimą teismais, svarbus yra ir teisėjų vaidmuo. Todėl teisinė valstybė neįmanoma be išmintingų, sąžiningų ir tam tikru požiūriu drąsių teisėjų, kurie galėtų ne tik taikyti, bet ir vertinti įstatymus teisės (pasak kitų, ir moralės) požiūriu. Tik tokių teisėjų padedama, pozityvioji teisė galinti tapti morali²⁸. Taipogi teismas turėdamas teisę naudotis ir kurti teisinius precedentes, turi ir nepriklausomybę vykdant teisingumą. Teisėjų kuriama teisė yra faktas, kurį reikia pripažinti, net jei jis netelpa į iš anksto susikurtą teorinę schemą²⁹. Tačiau būtina atminti, kad visoms kitoms valdžios institucijoms suteikti įgaliojimai yra specifiniai ir gerokai siauresni, o vienintelis įstatymų leidėjas – Seimas.

²⁷ A. Vaišvila, Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 304

²⁸ Ten pat

²⁹ E.Kūris, Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai, Jurisprudencija, 2009, p. 137

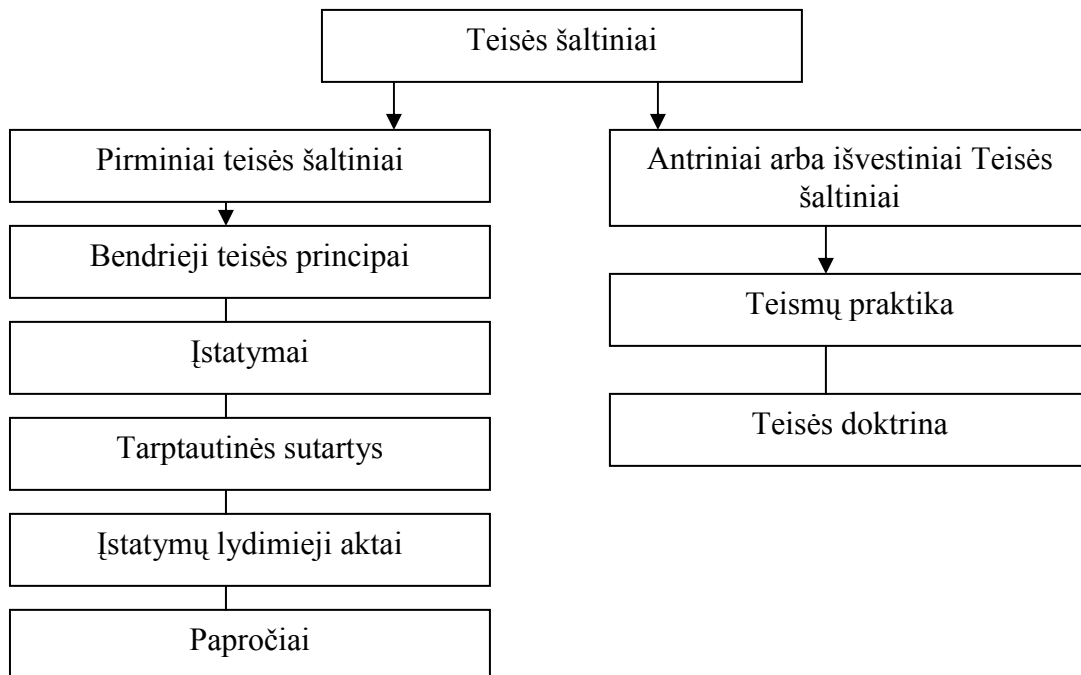
2. TEISMINIO PRECEDENTO SAMPRATA

2.1 Teisminis precedentas kaip teisės šaltinis

Išsiaiškinus ir aptarus valdžių atskyrimo problemą bei teismų vaidmenį kuriant teisę, tampa aktualu panagrinėti teismo precedento vietą teisės šaltinių sistemoje, apžvelgiant teisės šaltinius apskritai ir parodant teismo precedento svarbą kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos šalyse.

Teisės šaltinis pirmiausiai tapatinamas su teisinės minties šaltiniu. Įstatymai, jų rinkiniai, kodeksai, teismų sprendimai, papročių užrašai, metraščiai, literatūros kūriniai, t.y. tie tekstai, iš kurių gauname informacijos apie praėties visuomenių turėtas teisės normas ir jais materializuotas teises idėjas, vadinami teisės šaltiniu³⁰.

Iš to išplaukia, kad visi faktoriai, skatinantys kurti teisę, gali būti laikomi teisės šaltiniais. Teisės šaltiniai gali būti skirstomi į galiojančius ir istorinius teisės šaltinius. Seniausi teisės šaltiniai yra laikomi teisiniai papročiai. Kontinentinės teisės sistemoje teisės šaltiniai skirstomi į: pirminius, t.y. principai, rašytinė teisė, papročiai, tarptautinės sutartys, bei antrinius, t. y. teisės doktrina ir teismų praktika (žr. 1 pav.).

1 pav. Teisės šaltiniai

³⁰ A. Vaišvila, Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 296

Lietuva yra priskiriama romanų – germanų (kontinentinės) teisinės sistemos tradicijai, todėl čia pagrindiniu teisės šaltiniu laikomas norminis aktas, aukščiausią teisinę galią turi šalies rašytinė Konstitucija. Kontinentinėje teisės sistemoje šaltinių hierarchinė struktūra yra gana griežta – aukščiausią juridinę galią joje turi valstybės norminiai teisės aktai ir visų pirma Konstitucija, o kiti teisės šaltiniai vertinami pagal jų ryšį su norminiais aktais³¹.

Prie antrinių teisės šaltinių priskiriami teisminiai precedentai, tai yra teismų sprendimai konkrečioje byloje, tapę pavydžiu tos pačios ar žemesnės instancijos teismams, analogiškoje byloje. Nors teismų praktika civilinio proceso teisės šaltiniu pripažįstama beveik visose valstybėse, tačiau jos vaidmuo teisės šaltinių hierarchijoje nevienodas. Bendrosios teisės šalyse teismų praktika yra pirminis teisės šaltinis, o kontinentinės teisės sistemos valstybėse, kur *stare decisis* principas formaliai nepripažįstamas, ji laikoma netiesioginiu arba antriniu teisės šaltiniu³².

Tačiau nuolat atsirandant vis naujų sričių, kurios reikalauja teisinio reguliavimo, bet nesent objektyvios galimybės numatyti ir apimti visų galimų atvejų, teismai vis dažniau susiduria su įstatymų spragomis ir savo sprendimus grindžia bendraisiais teisės principais, moralės normomis. Kaip teigia V. Andriulis, M. Maksimaitis, V. Pakalniškis, J. S. Pečkaitis ir A. Šenavičius³³, civilinio proceso kodekso papildyme - nustatyta, kad teismas, sprenddamas civilinę bylą, turi vadovautis teisingumo, protingumo ir kitais bendraisiais teisės principais. Taip buvo suformuotos teisinės prielaidos teismui interpretuoti įstatymų nuostatas, siekiant, kad jo sprendimai civilinėse bylose būtų ne formaliai, o iš esmės teisingi.

Šiais principiniais (aut. teisingumo, protingumo ir kt. bendraisiais principais) civilinio proceso kodekso papildymais pradėtas keisti požiūris į teismų veiklą. Iš teismo pareikalauta ne siauro, mechaniško teisės normos taikymo, bet teisės normų interpretavimo remiantis gyvenimo praktika patvirtintais kriterijais ir vertybėmis. Suteikus teismui galimybę interpretuoti teisės normas, o įstatymų nustatyta tvarka aprobuotą teismo sprendimą pripažinus privalomu kitiems teisės taikymo subjektams, Lietuvos civilinės teisės šaltinių sistemoje faktiškai buvo įtvirtintas teismo precedentas, kuris anksčiau buvo laikomas būdingu tik anglosaksų (bendrajai) teisei³⁴.

Kad teismo precedentas iš tikrųjų yra teisės šaltinis, patvirtina Teismų įstatymo 23 straipsnio antrosios dalies 1 punktas, nustatantis, kad teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Aukščiausiojo

³¹ A. Driukas, V. Valančius, Civilinis procesas: teorija ir praktika.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 131.

³² E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, Civilinio proceso teisė. I dalis, 2003, p. 110

³³ V. Andriulis, M. Maksimaitis, V. Pakalniškis, J. S. Pečkaitis, A. Šenavičius, Lietuvos teisės istorija, Justitia, 2002, p.

518

³⁴ Ten pat

Teismo biuletenyje paskelbtose nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus (analogiškos nuostatos laikomasi ir Teismų įstatymo 33 straipsnio antrojoje dalyje). CPK 4 straipsnyje sakoma, kad teismai, aiškindami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus. Pagal CPK 346 straipsnio antrosios dalies 2 punktą nukrypimas nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo praktikos, t.y. nuo konkretaus Aukščiausiojo Teismo precedento, yra pagrindas peržiūrėti bylą kasacine tvarka³⁵.

Tačiau ne visi Lietuvos teisės mokslininkai yra vieningos nuomonės ir priskiria teisminių precedentų prie antrinių teisės šaltinių, štai pavyzdžiui, kaip rašo R. Jokubauskas savo straipsnyje³⁶, prof. P. Leonas pateikė teisės šaltinių klasifikaciją, nebūdingą Lietuvos valstybės, kurios teisė priskiriama romanų – germanų (kontinentinės) teisės šeimai, teisės šaltinių sistemai: a) paprotinė teisė, b) teismo praktiką, c) įstatymas.

Natūralu, kad čia iškyla klausimas dėl Lietuvos teisės mokslininkų tokio prieštaringo ir skirtingo teisminių precedentų vietos teisės šaltinių sistemoje vertinimo, vienas iš atsakymų į šį klausimą gali būti tai, jog teisminiai precedentai yra vienas iš ankščiau susiformavusių ir gausiausių teisės šaltinių, nors ir nebūdingas romanų – germanų teisės tradicijos šalims. Be to, nors teisminis precedentas kaip teisės šaltinis nebūdingas Lietuvos teisės tradicijai, bet bandoma parodyti, kad jis, kaip teisės šaltinis ne konkuruoja su įstatymu ir jį pakeičia, o su juo koegzistuoja ir jį papildo³⁷.

Siekiant išvengti teisės, kaip teisės normų sistemos, kuri padeda egzistuoti visuomenei, diskreditavimo, akivaizdu, kad į teisės sąvoką įeina kur kas daugiau elementų, ne tik rašytinė, įstatymų leidėjo sankcionuota teisė. Todėl visiškai natūralu yra teisminių precedentų priskirti prie teisės šaltinių, juolab, kad teisminis precedentas įtikina, sudaro prielaidas tikrumo jausmui, o tai suteikia teisei praktinio pritaikomumo, galimybės ją „pačiupinėti“ savybes³⁸.

Savaime suprantama, kad ne kiekvienos instancijos teismo priimamas sprendimas gali būti teisės šaltiniu. Netgi bendrosios teisės valstybėse teisės šaltiniu pripažįstami tik Aukščiausiojo ir

³⁵ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, Civilinio proceso teisė, I dalis, 2003, p. 111

³⁶ R. Jokubauskas, Teisminis precedentas Lietuvos teisinėje sistemoje 1918 – 1940 metais, Jurisprudencija, 2005, p. 128

³⁷ E. Kūris, Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai, Jurisprudencija, 2009, p. 131

³⁸ V. Vasiliauskas, Teismo precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema: teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ir kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas, Teisė, 2002, p. 147

Apeliacinio teismo viešai publikuotos nutartys. Tačiau kaip teigiama Teisės teorijos vadovėlyje³⁹, esant precedento ir įstatymo kolizijai, galioja įstatymas, t.y. įstatymas gali panaikinti precedentą.

Apibendrinant galima būtų pasakyti, kad teisminis precedentas yra teisės šaltinis, nors jo svarba romanų – germanų bei bendrosios teisės tradicijose, kaip ir įvairių šalių teisės doktrinos, skiriasi. Teisės šaltiniu laikyti tik rašytinį norminį aktą yra klaidinga, nes tokiu atveju teismas negalėtų spręsti ginčų, motyvuodamas tuo, jog nėra rašytinio teisės akto reglamentuojančio atitinkamą sritį, taip jis nevykdytų savo funkcijų, be to tai prieštarautų teismo, kaip teisingumo vykdytojo, idėjai ir asmenų lygybės principui. Reikėtų pažymėti tai, kad teisminis precedentas, būdamas teisinės sistemos dalis, įtakoja teisės raidą bei plėtojimą.

2.2 Teismo precedento istorinė raida jo tėvynėje - Anglijoje

Precedento, kaip teisės šaltinio, privalomumas lemia precedentinės teisinės sistemos susiformavimą. Tokia sistema būdinga bendrosios teisės tradicijai. Precedentinės teisės pradžia laikoma XI a. Tuo laiku paraleliai funkcionavo bendrieji ir karališkieji teismai. Karališkieji teisėjai važinėjo po šalį ir sprendavo ginčus vietinių papročių pagrindu. Grįžę į Londoną apibendrindavo skirtingus vietos papročius, išrinkdavo iš jų teisingiausius ir protingiausius ir išplatindavo juos po šalį, tokiu būdu vienodindami ir kurdami visai Anglijai bendrą teisę. Taigi Anglijos teisė buvo kuriama ne įstatymų, o karališkųjų teismų nutarimų pagrindu. Pačioje precedentinės teisės formavimosi pradžioje teisėjui nebuvo būtina laikytis anksčiau priimto sprendimo, ši pareiga susiformavo tik XVIII – XIX a., ji vadinama ankstesnio sprendimo gerbimo ir tęstinumo tradicija (*stare decisis*). O kaip teigia V. Vasiliauskas⁴⁰, atkreiptinas dėmesys, kad Anglijos precedentinės teisės doktrina, t.y. *stare decisis* principo taikymas, ne visada buvo tokia griežta kaip yra dabar. Iš principo ši doktrina tokia, kokia ji vyrauja Anglijoje dabar, o kartu ir griežtos *stare decisis* taikymo taisyklės, susiformavo ne anksčiau kaip XIXa. antroje pusėje XXa. Griežtos *stare decisis* doktrinos taikymo taisyklės galėjo įsigalėti tik tada kai ataskaitos apie teismų sprendimus pasiekė aukštus dabartinius standartus, kai teismų hierarchija tapo panaši į dabartinę⁴¹.

Tačiau tik nuo XIII a. teismų sprendimai imti užrašinėti, juos rašė privatūs asmenys. Dėl to, kad teismo sprendimus užrašinėti pradėjo privatūs asmenys, jie pasidarė labai specifiniai, nes buvo

³⁹ A. Vaišvila, Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 305

⁴⁰ V. Vasiliauskas, Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002 p. 153

⁴¹ Plačiau žr. R. Cross, J. W. Harris, Precedent in English Law.- Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 24-35

užrašoma tik tai, kas įdomu. Tik XVI a. 2 pusėje anglų teisininkai ėmė kaupti ataskaitas apie bylas. Tik 1865 m. įkuriama speciali valstybinė tarnyba sprendimams registruoti ir teisminiai precedentai pradėti oficialiai publikuoti, tarp jų ir Lordų rūmų sprendimai.

Taigi kalbėdami apie Anglijos teisinę sistemą, matome, kad jos pagrindas yra privalomojo precedento doktrina, arba *stare decisis*, kuri formavosi gan ilgą laiką tarpą. Doktrina reiškia, kad teismų hierarchijoje aukštesnės instancijos teismų sprendimai yra privalomi žemesnės instancijos teismams. Bendrai kalbant, kai teisėjas sprendžia bylą, jis privalo pasitikrinti ar panaši byla nebuvo nagrinėta aukštesnės instancijos teismo. Jei teisminis precedentas jau buvo suformuotas tos pačios ar aukštesnės instancijos teismo, tai sprendžiamas bylą teismas privalo atsižvelgti į jau suformuotą praktiką ir ja sekti. Jeigu teisminė praktika yra suformuota, tačiau žemesnės instancijos teismo, sprendžiamas bylą teisėjas neprivalo atkartoti to precedento, tačiau būtinai turi į jį atsižvelgti ir apsvarstyti. Tačiau dar iki 1869m. pirmos instancijos teismo teisėjas visiškai ramia sąžine, sprendžiamas bylą, galėjo neatsižvelgti į lordo kanclerio sprendimą analogiškoje byloje, motyvuodamas tuo, kad lordas kancleris, priimdamas sprendimą dėl apeliacijos, aiškiai suklydo ir jis turi atsisakyti laikytis jau suformuoto lordo kanclerio teismo precedento. Nepaisant ir aiškių nurodymų, kurie buvo suformuluoti Lordo Campbell byloje *Beamish v. Beamish*, taisyklė, kad Lordų Rūmai turi griežtai laikytis savo ankstesnių sprendimų (teisminių precedentų), visiškai nusistovėjo tik XIX amžiaus pabaigoje⁴². Tokiu būdu jau XIX a. ir teismai pasiekė profesionalumo lygį, kurio reikalauja šiuolaikinė teisė. Tačiau taisyklė, kad Apeliacinis teismas privalo besąlygiškai atsižvelgti į savo ankstesnius sprendimus, galutinai nusistovėjo tik XXa.⁴³

Norint pilnai išanalizuoti teisminių precedentų istorinę raidą, būtina aptarti ir dvi aplinkybes turėjusias didelės įtakos Anglijos precedentinės teisės raidai. Tai yra teisėjų praktikos pagrindimas analogija („*reasoning by analogy*“) ir deklaratyvinė (aiškinamoji) precedento teorija („*declaratory theory*“), kurių pradininkai yra Coke’as, Hale’as ir Blackstone’as. Reikėtų pažymėti, jog pirmoji aplinkybė, t. y. teisėjų praktikos pagrindimas analogija, nuo jos susiformavimo iki šių dienų išliko nepakitusi, jos esmė – analogiškos bylos turi būti sprendžiamos analogiškai. Tuo tarpu deklaratyvinė (aiškinamoji) precedento teorija dabar nėra vyraujanti, ši teorija aiškina, kad teismai negali kurti įstatymų ir atlikti teisėkūros funkcijos, nes tai prieštarauja valdžių padalijimo principui, įstatymus

⁴² Plačiau žr. R. Cross, J. W. Harris, *Precedent in English Law*. - Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 24-35

⁴³ V. Vasiliauskas, *Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė*, 2002 p. 153

kuria karalius ir parlamentas, teismai tik aiškina ir taiko teisę ir nors teismų sprendimai neturi įstatymo galios, tačiau jie labiau ir patikimiau įrodo įstatymų egzistavimą⁴⁴.

Teisminis precedentas yra esminis Anglijos teisinės sistemos elementas, nes tai yra Anglijos teisininko mąstymo būdas bei teisės plėtojimo priemonė. Kartu statutinė teisė ir precedentinė teisė egzistuoja kaip bendrosios sistemos dalys, kurios turi įtakos viena kitai, suteikiant įstatymams galią per teismų sprendimus bei galint įstatymų leidėjui su statutinės teisės pagalba bet kada pakeisti precedento taikymą⁴⁵. Taigi žinant kaip susiformavo precedentinė teisė, svarbu aptarti teismo precedento sąvoką, struktūrą ir taikymo mechanizmą.

2.3 Teismo precedento sąvoka, rūšys ir struktūra

Temai svarbu panagrinėti teismo precedento struktūrą ir kartu išskirti tas jo sudedamąsias dalis, kurios bus privalomos sprendžiant analogiškas bylas ateityje. Taipogi aktualu pažiūrėti, kokias precedentų rūšis išskiria įvairūs autoriai, ar galima keisti arba panaikinti jau esančius precedentes.

Remiantis L. B. Curzon „Dictionary of law“⁴⁶, precedentas suprantamas kaip nuosprendis (nutartis) arba sprendimas, kuris tapo pavyzdžiu vėlesnėje analogiškoje byloje. Svarbu pažymėti, kad teismo precedentas – tai teismo sprendimas, priimtas byloje ir tapęs privalomu kitam tos pačios ar žemesnės instancijos teismui, nagrinėjančiam analogišką bylą. Teismo precedentas suteikia galimybę išspręsti bylas netgi ir tuo atveju, kai nėra tinkamo įstatymo ginčui išspręsti arba, kai teisės normos turinys yra neaiškus, arba, kai teisėjo nuomone teisės norma neatitinka bendrųjų teisės principų. Šis sprendimą pakartojus kitam teismui analogiškoje byloje sprendimas tampa precedentu ir įgyja bendrumo požymį. Pati sąvoka „precedentas“ yra kilusi iš lotynų kalbos, reiškianti „einantis priešakyje“. Taigi precedentas – tai sprendimas byloje, tapęs privalomu sprendžiant analogišką bylą.

Precedentą sudaro trys atskiri elementai⁴⁷:

- bylos aplinkybės (faktai), kuriuos įrodo (įrodinėja) ginčo šalys;
- teisės pagrindai, kuriuos taiko teismas, įvertinęs visus argumentus;

⁴⁴ Plačiau žr. R. Cross, J. W. Harris, Precedent in English Law.- Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 24-35

⁴⁵ V. Vasiliauskas, Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002, p. 153

⁴⁶ L. B. Curzon, Dictionary of law.-Harlow:Pearson,Longman, 2002

⁴⁷ W. T. Major, Basic English law.-London:Macmillan, 1990, p. 16

- galutinis verdiktas (nutartis), tenkinantis vienos iš šalių norus, ieškinį.

Sprendimai teisinėje sferoje gali būti 2 rūšių: teisminiai ir administraciniai. Teisėkūros subjekto požiūriu precedentas gali būti teisminis ir administracinis. Remiantis precedentu teisėjui nebūtina atsižvelgti į visus ankstesnio sprendimo ar nuosprendžio (precedento) požymius, o tik į tokį sprendimą priėmusio teisėjo teisinę nuostatą – faktines bylos aplinkybes ir jų teisinį vertinimą (*ratio decidendi*)⁴⁸.

L. B. Curzon „Dictionary of law“⁴⁹ precedento definicijoje pateikiama ir keletas precedento rūšių, tokių kaip:

- autoritetingas (svarus) (*binding*) precedentas, jis yra bendrai privalomas (*binding*), ir jo turi būti laikomasi sprendžiant panašias bylas;
- patariamasis (*persuasive*) precedentas, kuris paremtas *obiter dictum*, nebūtinai privalomas;
- aiškinamasis precedentas (*declaratory*), paprasčiausiai egzistuojančios teisės pritaikymas;
- pradinis (*original*) precedentas sukuria ir pritaiko naują teisės normą.

Teisės sistemos, kurioje teismų sprendimai yra teisės šaltiniai, esmė yra *stare decisis* doktrina. Norėdami suprasti tikslią *stare decisis* doktrinos reikšmę, turime žinoti visą lotynišką frazę, o ji yra „*Stare decisis et non queta movere*“, kuri reiškia „laikytis precedentų ir neardyti nusistojusios tvarkos“⁵⁰.

Iš to seka, kad teismo precedento esmę sudaro *stare decisis* principas, grindžiamas teismo sprendimo autoritetu: visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teismo precedentas (lot. *authoritas rerum similiter judicatarum*). Ši nuostata užtikrina visų asmenų lygybės įstatymui įgyvendinimą⁵¹.

W. Burnham⁵² taip pat pateikiama, kad teismų sprendimai, t.y. precedentai, gali turėti du *stare decisis* tipus (poveikius). Poveikis gali būti „privalomas“ (*binding*) ir tik „patariamasis (argumentuojantis)“ (*perssuasive*).

Privalomumas *stare decisis* doktrinoje pasireiškia tuo, kad teismas sprenddamas ginčą yra įpareigotas sekti (laikytis) teisinės taisyklės (suformuoto precedento) ankstesnėje byloje. Aukščiausiojo teismo nutarimai yra privalomi žemesnių instancijų teismams, taip pat tos pačios instancijos teismui. Ši susaistymo forma kartais vadinama *vertikaliąja stare decisis*. O kai teismų

⁴⁸ A. Vaišvila, Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 304

⁴⁹ Curzon L.B. Dictionary of law.-Harlow: Pearson: Longman, 2002

⁵⁰ Plačiau žr. W. Burnham Introduction to the law and legal system of the United States. –West group, 2003, p. 64-65

⁵¹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I dalis, 2003, p. 108

⁵² Plačiau žr. W. Burnham Introduction to the law and legal system of the United States. –West group, 2003, p. 64-65

sprendimai susaisto tos pačios instancijos teismus, vadinama *horizontaliąją stare decisis*. Be to pažymima, kad horizontalusis privalomumas yra lankstesnis nei vertikalusis. Taipogi yra neįprasta, kad teismas anuliuotų savo pačių suformuotus precedentus⁵³.

Patariamąsios/įtikinamosios (*perssuasive*) *stare decisis* doktrinos esmė ta, kad teismas neprivalo sekti ankstesnėse bylose suformuotų precedentų, tačiau gali į jas atsižvelgti jeigu byloje yra svarių argumentų⁵⁴.

Kaip pateikia D. Kelly ir G. Slapper⁵⁵, ne visa bylos medžiaga sudaro precedentą. Bylos turinys, sprendimas gali būti suskirstas į dvi kategorijas:

- *Ratio decidendi* (priežastis sprendimui priimti)

Ši dalis vadinama įpareigojančiu precedentu ir kaip tik joje yra formuluojama privalomo elgesio taisyklė, kurią turi pakartoti kiti teisėjai sprenddami analogiškas bylas. Svarbu paminėti, kad ne visas bylos sprendimas (nutartis) sudaro precedentą. Tai teismo sprendimo pagrindinė dalis, kurioje teisėjas išdėsto jo sprendimą lėmusias teisinės bylos prielaidas, kurias jis laikė esminėmis.

- *Obiter dictum* (tarp kitko)

Patariamasis precedentas, kurį sudaro teismo komentarai, argumentai, pavyzdžiai. Tai visi teisėjo teisiniai pamąstymai, kurie nors ir neturi esminės įtakos priimant sprendimą, bet jo nuomone jie yra susiję su byla. Nors teiginiai priskiriami *obiter dictum* nesuformuoja privalomojo precedento, kai kuriais atvejais jie turi svarų autoritetą ir jais gali būti pasiremta vėlesnėse bylose⁵⁶.

Ratio decidendi ir *obiter dictum* platesnius apibūdinimus galima rasti ir V. Vasiliausko straipsnyje⁵⁷, jis nurodo, kad Anglijoje yra išskiriamos dvi precedento sudedamosios dalys – *ratio decidendi* (sprendimo esmė) ir *obiter dictum* (pasakyta tarp kitko). (...) Kalbant apie *ratio decidendi* aišku, kad tai yra sprendimo šerdis – svarbiausias elementas, pagrindas, kuriuo remiantis priimamas sprendimas. (...) O *obiter dictum* nėra toks reikšmingas. (...) Būtent *ratio decidendi* ir yra tas teismo precedento struktūrinis elementas, kurio privalu laikytis sprendžiant analogišką bylą. Kitaip sakant, *ratio decidendi* ir yra ta teismo sprendime įtvirtinta elgesio taisyklė, kurią suformuoja teisėjas, sprendžiamas byla, ir kuri vėliau yra privaloma. Visa kita teismo sprendime, kas nepriklauso *ratio decidendi*, yra *obiter dictum* ir neturi privalomojo pobūdžio kitiems teismams sprendžiant

⁵³ Plačiau žr. W. Burnham Introduction to the law and legal system of the United States. –West group, 2003, p. 64-65

⁵⁴ Ten pat

⁵⁵ Žr. Plačiau D. Kelly, G. Slapper English legal system.-London:Cavendish Publishing limited, 1995, p. 36-45

⁵⁶ Ten pat

⁵⁷ V. Vasiliauskas, Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002, p. 156-159

analogiškas bylas. Panašių bylų *ratio decidendi* gali būti apibendrinami ir suformuotas vieningas bylų sprendimo principas.

Dar kalbant apie *ratio decidendi* reiktų paminėti, kad jis nėra tapatus teisminiam precedentui, t.y. teismo sprendimui, tai tik dalis šio precedento. Daugelyje literatūros minima, kad nėra lengva atskirti bylos *ratio decidendi* ir *obiter dictum*, tam padaryti reikia išsamios ankstesnių analogiškų bylų analizės, išskiriant jų esminius besikartojančius faktus. Kad būtų aiškiau Anglijos teismo precedento doktrinoje yra išskiriami konkretūs požymiai arba būdai, kurie leidžia atrasti *ratio decidendi* ir tokiu būdu išskirti šį bylos išsprendimo principą iš kitų, neturinčių reikšmės ateičiai (t.y. spresiant analogišką bylą) teiginių:

- *Ratio decidendi* negalima surasti konkrečiuose bylos teiginiuose, t.y. teisėjo vartuose konkrečiuose bylos teiginiuose, jį galima išvesti iš šių formuluočių;
- *Ratio decidendi* nebūtinai sutampa su teisėjo suformuluotu bylos sprendimu;
- *Ratio decidendi* turi būti ieškomas ir nustatomas atsižvelgiant į bylų seką, t.y. paskesnius teisinius precedentes, priimtus pirminio precedento pagrindu;
- Ieškant *ratio decidendi* labai svarbu išgryninti tas faktines aplinkybes, kurias teisėjas laiko svarbiomis ir kuriomis remiasi sprendimas, o kitas - nesvarbias, atmesti;
- *Ratio decidendi* galima nustatyti ir netiesiogiai, t.y. nagrinėjant ne tik teismo sprendimą, bet taip pat įvertinant advokatų kalbas, peržiūrint skirtingas teismų praktikas;
- *Ratio decidendi* negali būti hipotetiniais faktais, t.y. tokiais, kurių tikrumo (buvimo ar nebuvimo) teismas nenustatė, besiremiantis teiginys, toks teiginys gali būti tik *obiter dictum*⁵⁸.

Teismo sprendimas (suformuotas precedentas) privalomas abiemis besiginčijančioms teismo šalims. Taipogi, sprendimo esmė gali tapti privaloma ateityje besibylinėšančioms šalims. Teismo sprendimas (suformuotas precedentas) tampa bendrosios teisės dalis. Ši sprendimo esmė vadinama bylos *ratio decidendi*. Kad suprastumėm kur yra bylos *ratio decidendi*, pirma turime išsinagrinėti bylos faktus (aplinkybes), tada sprendimą (verdikta)⁵⁹.

Kitas teismo precedento struktūrinis elementas yra *obiter dictum*. Nors *obiter dictum* ir nėra privaloma sprendimo dalis, tačiau autoritetingo teisėjo *obiter dictum* yra įtraukiama į kitą sprendimą ir į ją būtinai atsižvelgiama. Bylos tekste šios dalys nėra atskirtos ir teisėjas, spresdamas analogišką

⁵⁸ V. Vasiliaskas, Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002, p. 156-159

⁵⁹ W. T. Major Basic English law.-London: Macmillan, 1990, p. 16

bylą, turi pats nustatyti kur yra *ratio decidendi*, kur *obiter dictum*. Analogiška laikoma tokia byla, kuri sutampa su kita esminiais faktais ir jų tarpusavio sąveika.

Kaip jau buvo minėta, *obiter dictum* yra papildomos formuluotės, teiginiai, kuriais teisėjas argumentuoja sprendimo esmę. Šios formuluotės, teiginiai logiškai veda prie sprendimo, parodo ryšį su *ratio decidendi*. Galima teigti, kad *obiter dictum* pirmojo atžvilgiu vaidina pagalbinį vaidmenį. *Obiter dictum* neturi privalomojo pobūdžio, teisėjai, sprenddami analogiškas bylas, neprivalo atsižvelgti į ankstesnėje byloje suformuluotą *obiter dictum*. (...) Anglijos precedentinėje teisėje išskiriamos kelios *obiter dictum* rūšys. Pirmiausia *obiter dictum* tipui priklausytų teiginiai, išdėstyti teismo sprendime, kurie neturi tiesioginio ryšio su byla. Antrajam *obiter dictum* tipui priklausytų tie teismo teiginiai, kurie, nors ir remiasi nustatytomis bylos aplinkybėmis, neturi įtakos sprendimui. Trečiajam *obiter dictum* tipui priklausytų teisėjų, buvusių mažuma konkrečioje byloje priimant sprendimą, nuomonės⁶⁰.

Taigi precedento esmę sudaro 2 aspektai:

- Teisėjui suteikta galimybė pačiam kurti normą, jei įstatymo nėra ar jis pasenęs;
- Teisėjo pareiga pakartoti teismo sprendimą priimtą analogiškoje byloje.

Analizuojant precedento esmę svarbu panagrinėti, kas gali lemti ir apskritai ar yra įmanoma pakeisti, nesilaikyti jau esamų precedentų, ar visiškai juos anuliuoti, kadangi, kaip jau buvo minėta ankščiau, nėra įprasta, kad teismai panaikintų savo pačių sukurtus precedentus. Precedento esmė yra ta, kad vienoje byloje priimto sprendimo pagrindas turi būti taikomas sprendžiant vėlesnę panašių aplinkybių bylą. Iš tiesų ši teisinė taisyklė, taikyti precedentą, bus naudojama tol kol teismas dėl kažkokių priežasčių nenuspręs, kad byla suformavusi precedentą buvo neteisingai išspręsta, ar dėl kažkokių kitų priežasčių negali būti taikoma, arba kol aukštesnės instancijos teismas panaikina precedentą⁶¹.

Kalbant apie *stare decisis* principo išimtis, visų pirma reikia pabrėžti galimybes atmesti precedentą, nesilaikyti jo, taip pat precedento negaliojimą, o tai iš pirmo žvilgsnio atrodytų nesuderinama su *stare decisis* principu. (...) Visų pirma tai ankstesnio precedento atmetimas sprendžiant naują bylą, kai teigiama, kad taip koreguojami neteisingi teismo pasisakymai teisės klausimais (*overruling*). Tai yra aukštesniųjų teismų prerogatyva, šiuo atveju teismas, griežtai nesilaikydamas ankstesnio precedento arba atmesdamas jį, konstatuoja, kad teismas, priimdamas ankstesnį sprendimą, neteisingai aiškino galiojančią teisę ir todėl nėra reikalo vadovautis šiuo

⁶⁰ V. Vasiliauskas, Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002, p. 156-159

⁶¹ M. Partington, An introduction to the English legal system.- Oxford:Oxford University press, 2004, p. 57

precedentu, nors formaliai senasis precedentas lieka galioti. (...) Antra, teismai gali atmesti teisminį precedentą motyvuodami tuo, kad jis ne visiškai atitinka faktines nagrinėjamos bylos aplinkybes (*distinguishing the facts*). Šiuo atveju teismas privalo konstatuoti bei motyvuotai nurodyti, kad bylos, kuri buvo išspręsta anksčiau ir kurios pagrindu atsirado precedentas, aplinkybės iš esmės skiriasi nuo teismo nagrinėjamos bylos aplinkybių⁶².

Pagrindiniai mechanizmai, kuriais remiantis teisėjai keičia ar išvengia precedentų yra⁶³:

- Sprendimo (nutarimo) panaikinimas. Procedūra, kai aukštesnės instancijos teismas anuliuoja prieš tai priimtą precedentą. Tai yra šiek tiek keista, kadangi teisės sistemoje, kurioje vyrauja *stare decisis* doktrina, kuo senesnis (kuo anksčiau suformuotas) precedentas, tuo jis yra laikomas svarbesniu (svaresniu). Ko pasekoje teismai labai nenoriai anuliuoja seniai galiojančius precedentus, nors jie gali jau neatspindėti dabartinės praktikos ir moralės.
- Išskyrimas. Palyginimui su precedento anuliavimu, kuris naudojamas labai retai, vienas iš pagrindinių būdų išvengti naudoti precedentą yra išskyrimas. Kaip jau buvo minėta anksčiau kiekvienas bylos *ratio decidendi* yra paremtas apčiuopiamais bylos faktais. Tai suteikia galimybę teismui teigti, jog dabar nagrinėjamos bylos faktai (sudėtis) yra visiškai skirtinga nuo cituojamo precedento bylos aplinkybių, dėl šios priežasties teismas neprivalo laikytis jau suformuoto precedento.

Taigi kaip galima matyti iš pateiktų sąvokų ir faktų, teisminis precedentas apima du elementus: jis suformuluoja naują teisės taikymo taisyklę ir įpareigoja teismą laikytis jau suformuotos praktikos priimant sprendimą pagrįstą analogiškais faktais. Pažymėtina, kad teismo sprendimas turi privalomą teisinę galią tada, kai bylos aplinkybės yra analogiškos arba, jeigu suformuotas precedentas turi bendrumo prasmę ir gali būti taikomas įvairioms byloms.

2.4 Teismo precedentų privalumai ir trūkumai

Jau gan ilgą laiką ir įvairūs autoriai svarstė galimus precedentinės teisės privalumus ir trūkumus. Pavyzdžiui, vienas iš dažniausiai pateikiamų precedentinės teisės trūkumų yra tas, kad precedentas padaro teisinę sistemą labai griežtą, nekintamą, tuo būdu užkirsdamas kelią teisei

⁶² V. Vasiliauskas, Teismo precedentų reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002 p. 156-159

⁶³ Žr. Plačiau D. Kelly, G. Slapper, English legal system.-London: Cavendish Publishing limited, 1995, p. 36-45

vystytis kartu su visuomene. Privalumas, teismo precedento naudojimas įneša aiškumo (tikrumo) į teisę, nes įgalina žmones žinoti ir suprasti kaip bus išspręsta konkreti byla.

Išsamiau aptariant precedentinės teisės teigiamus ir neigiamus aspektus, pradžiai bus išskirti precedentinės teisės privalumai. Kaip teigia D. Kelly, G. Slapper⁶⁴ yra daugybė *stare decisis* doktrinos privalumų, pagrindiniai yra šie:

- Laiko taupymas. Čia remiamasi tuo faktu, kad panašios bylos, bus išspręstos vienodai, o tai taupo teisėjų, advokatų bei jų klientų laiką. Savaimė suprantama, jog tai sutaupo ir besibylinėjančių šalių finansus, skirtus teisiniams reikalams, dėl to, kad jiems pakanka kreiptis į savo advokatus su rūpimais klausimais, o šie, žinodami teismų formuojamą praktiką, iš anksto informuotų savo klientus apie galimą ginčo baigtį.
- Teisinis tikrumas. Tai bene svariausias privalumas, išskiriamas precedentinėje teisėje. Advokatai ir jų klientai turi galimybę numatyti sprendimą, žino, ko tikėtis iš bylos, kokio verdikto laukti. Taip pat jei jau teisinė taisyklė buvo numatyta vienoje byloje, asmenys gali būti užtikrinti, kad kitoks sprendimas, nei buvo prieš tai, nebus priimtas. Teisinių pasekmių aiškumas suteikia galimybę kiekvienam iš anksto numatyti, kuo pasibaigs byla, turinti precedentą.
- Formalus (simetriškas) teisingumas. Šis teiginys paremtas tuo, jog panašios bylos bus išspręstos vienodai ir tuo būdu yra apsaugoma nuo galimo teisėjų šališkumo. Teismo sprendimo tikslumas svarbus tuo kad, precedentas reiškia konkrečioje byloje priimtą sprendimą, todėl idealiai atitinka faktines aplinkybes.
- Teisinės sistemos lankstumas. Čia kalbama apie teisėjui suteiktą galimybę labiau manipuliuoti teise, t.y. sukurti teisinę normą, jei jos nėra, o ne laukti kol tai padarys įstatymų leidžiamoji valdžia. Teisės sistemos lankstumas reiškia, jog precedentas leidžia operatyviai užpildyti spragą įstatymuose.

Taip pat reikėtų paminėti ir kitus įvairiuose šaltiniuose minimus precedentinės teisės privalumus. Teigiama, kad precedentų egzistavimas kai kuriais atvejais apsaugo teisėją nuo galimų klaidų sprendžiant bylą, nes jis jau turi kuo pasiremti. Precedentas taip pat apsaugo nuo neteisybės, kadangi panašios bylos sprendžiamos panašiai, panašių bylų sprendimas panašiu būdu užtikrina teisės taikymo praktikos vienodumą, visų piliečių lygybę įstatymui ir teismui⁶⁵.

⁶⁴ Žr. Plačiau D. Kelly, G. Slapper, English legal system.-London:Cavendish Publishing limited, 1995, p. 36-45

⁶⁵ A. Vaišvila Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 305

Kalbant apie precedentinės teisės neigiamus aspektus, išskiriami šie precedentinės teisės trūkumai⁶⁶:

- Teisės sistemos sudėtingumas ir painumas. Teisminių precedentų labai daug, todėl sunku rasti tinkamą. Šis neaiškumas dar padidėja su teisėjo kompetencija nuspręsti, kuriuo esamu precedentu remtis, kadangi gali būti labai daug panašių bylų, be to kai kurios bylos gali būti labai sudėtingos.
- Teisės sistemos konservatyvumas ir sąstingis. Kartais nutinka taip, jog privalomas precedentas atsiranda ten, kur byla akivaizdžiai išsprendžiama neteislingai, arba sprendimas tampa neteislingas dėl pasikeitusių vertybių visuomenėje, tačiau teismai privalo ir toliau sekti jau suformuota praktika. Teisėjai, siekdami išsaugoti precedento tradicijos neliečiamumą, nėra linkę naikinti teisminių precedentų, neatitinkančių pasikeitusios visuomeninės tvarkos.
- Precedentinės teisės nekonstitucingumas. Tai pats pagrindinis klausimas, kuris paremtas tuo, kad teisėjai peržengia jų teorines konstitucines teises (galimybes) ir tiesiogine to žodžio prasme kuria teisę, vietoj to, kad ją taikytų (peržengia savo įgaliojimų ribas). Šis klausimas reikalauja išsamios analizės, tiriant teismų vaidmenį kuriant teisę. Teigiama, kad teisėjai, kurdami naujas teisės normas, sugriauna valdžių padalijimo principą. Atsiradus per daug „gyvosios teisės“, ji asocijuojasi su teisės nebuvimu ir institucijų voliuntarizmu⁶⁷.

Dar galima paminėti šiuos precedentinės teisės pavojus: precedentų prigimtis apunkina galimybę juos sisteminti, per didelę kiekvieno teisėjo laisvę sprendžiant bylas ir parenkant precedentą.

Svarbu paminėti ir tai, jog pateikiama daugybė priežasčių, dėl kurių teisminių precedentą (palyginti nesudėtingą principą), sunku pritaikyti teismų praktikoje, štai keletas iš jų⁶⁸:

- faktai (bylos aplinkybės), kuriais remiantis buvo sukurta *ratio decidendi*, niekada tiksliai nesikartoja kitoje byloje.
- didelis skaičius bylų gali sąlygoti, jog teisėjas priimdamas sprendimą, nežinojo, nerado ar kitaip nenumatė, kad panaši byla jau galėjo būti spęsta.
- vėl gi dėl didelio skaičiaus bylų gali būti keli nesuderinami bylų sprendimai, taigi paprastas precedento pritaikymas naujoje byloje pasidaro nebeįmanomas.

⁶⁶ Žr. Plačiau D. Kelly, G. Slapper, English legal system.-London: Cavendish Publishing limited, 1995, p. 36-45

⁶⁷ A. Vaišvila, Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose, Jurisprudencija, 2006, p. 9

⁶⁸ M. Partington, An introduction to the English legal system.- Oxford:Oxford University press, 2004, p. 57

Viena iš sąlygų užtikrinanti ramybę ir taiką visuomenėje, leidžianti nusistovėti elgesio stereotipams – pastovūs, nekoreguojami ir nekeičiami įstatymai. O teisinio precedento nebuvimas reikalauja nuolat taisyti ir keisti įstatymus, nes nuolat atsiranda naujų sričių, kurios reikalauja teisinio reguliavimo. Tačiau teisminių precedentų gausa ir įvairovė reikalauja griežto jų sisteminimo.

3. TEISMINIS PRECEDENTAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

3.1 Teisminio precedento istorinė raida Lietuvoje

Kaip jau buvo aptarta ankščiau teisminis precedentas laikomas svarbiausių anglosaksų teisinės sistemos teisės šaltiniu, tuo tarpu kontinentinėje teisės sistemoje šis teisės šaltinis laikomas antraeilium, pagrindiniu teisės šaltiniu yra įstatymai, t.y. valstybės norminiai teisės aktai.

Teisminis precedentas tiek teoriniu, tiek pozityvios teisės lygmeniu, Lietuvos teisininkams buvo žinomas jau XVIa. Jį, kaip teisės normų išraiškos formą, legalizavo Pirmasis Lietuvos Statutas (1529m.). Precedentui buvo pripažinta įstatymo galia, bet tik kai teismo sprendimą, priimtą konkrečioje byloje esant įstatymo spragai, aprobuoja aukščiausios valstybės institucijos – Didysis Lietuvos kunigaikštis arba Ponų taryba⁶⁹. Tačiau okupacijų metais Lietuvoje teismniais precedentais nebuvo naudojama.

Teisminio precedento reikšmė Lietuvos teisės sistemoje buvo diskutuojama ir tarpukario Lietuvos teisės doktrinos atstovų, kadangi romanų – germanų (civilinės) teisės tradicijos valstybėse, kurioms priskiriama ir Lietuva, precedentas kaip teisės šaltinis formaliai nepripažįstamas, tačiau Lietuvos teisėje 1918 - 1940m. susiklostė paradoksali tendencija, kai reikalaujant, kad teismai remtųsi tik įstatymu, jiems buvo suteikta teisėkūros *ad hoc* teisė⁷⁰.

Bet to buvo keletas priežasčių lėmusių gilesnes diskusijas liečiančias teisminį precedentą, pavyzdžiui, pagal Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą teisminę valdžią vykdė Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas, apygardų teismai ir taikos teisėjai. Nagrinėjamos temos požiūriu aktuali Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo paaiškinimo 4p. nuostata, teigianti, kad tikroji kasacijos reikšmė – tai „vienaip visai valstybei aiškinti teisės esmę“. Paaiškiniame nustatyta, kad šį vienodo teisės aiškinimo uždavinį, kol atsiras kasacinės instancijos poreikis, atliks apeliacinė instancija, t.y. Vyriausiasis Tribunolas (kasacine instancija Vyriausiasis Tribunolas tapo 1921m.)⁷¹. Taigi teismui buvo suteikta galimybė kurti teisminius precedentes, šios nuostatos taip pat buvo pagrindas teismniam precedentui atsirasti Lietuvos teisės šaltinių sistemoje.

Lietuvos teisės aktai neįtvirtina aiškios teisminio precedento kaip teisės šaltinio, pozicijos bei privalomojo pobūdžio, taigi trūkstant teisinio precedento kaip teisės šaltinio įtvirtinimo, požiūris į

⁶⁹ A. Vaišvila Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 305

⁷⁰ R. Jokubauskas, Teisminis precedentas Lietuvos teisinėje sistemoje 1918 – 1940 metais, Jurisprudencija, 2005, p. 127

⁷¹ Ten pat

teismo precedentą kaip į teisės šaltinį išsamiau buvo reiškiamas teisės mokslininkų darbuose, čia jis taip pat buvo traktuojamas dvejopai: kaip aiškinant jau egzistuojančią teisę suformuota nuostata arba kaip apskritai nauja teisės norma⁷².

Svarbu paminėti tai, jog prof. K. Šalkauskio nuomone, teismo precedentas Lietuvos įstatymuose nebuvo išreikštas *expressis verbis*, tačiau esamiems įstatymams neprieštaravo. Anot minėto autoriaus, kai civilinės bylos ginčo klausimas nereguluotas įstatymuose, pats teisėjas tampa reikalingos teisės normos kūrėju. Tokiu atveju „teismo sprendime dėl teisės klausimo, kuris nėra nustatytas nei įstatymo, nei papročio, taikoma yra paties teismo išrasta norma (...). Įstatymas užima pirmą vietą sprendžiant teisės klausimus, paprotys antrą, o teismo precedentas trečią vietą, nes jis taikomas nesant pirmųjų dviejų. Tą teismo išrastą normą, kuri buvo teismo sprendime, ir tenka vadinti, tiksliai kalbant, teismo precedentu.“ Vadinasi, pateikiama aiški išvada, kad nesant normos konkrečiai bylai teisme išspręst, teismas pats užsiima teisėkūra⁷³.

1933m. priimtame naujame Lietuvos teismų santvarkos įstatyme teismų precedento sąvoka taip pat nebuvo pateikta, neminimas ir jau susidariusių precedentų privalomumas sprendžiant panašias bylas visų instancijų teismuose, išskyrus Vyriausiąjį Tribunolą. (...) Šis teisės aktas leido Vyriausiojo Tribunolo teisiančiosios sudėties sprendimus ir to paties Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimus laikyti teisminiais precedentais privalomais tiek pačiam Tribunolui, tiek ir žemesniesiems teismams⁷⁴. Taigi analizuojant teismo precedento istorinę raidą tarpukario Lietuvoje negalima paneigti precedento, kaip teisės šaltinio, reikšmės.

Be to, teisminis precedentas buvo suprantamas ne tik kaip galiojančios teisės aiškinimo rezultatas, bet ir kaip teisėjo suformuluota nauja teisės norma, skirta konkrečiam ginčui spręsti⁷⁵.

Siekiant skatinti teismų savarankiškumą ir jų veiklos veiksmingumą, 1994m. priimtas Teismų įstatymas įtvirtino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato aprobuotų sprendimų privalomumo principą⁷⁶. Kaip teigia V. Vasiliauskas⁷⁷ kartu su naujos redakcijos Teismų įstatymu buvo įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos Aukščiausias Teismas formuoja teismų praktiką Lietuvoje. Tai reiškia ne ką

⁷² R. Jokubauskas, Teisminis precedentas Lietuvos teisinėje sistemoje 1918 – 1940 metais, Jurisprudencija, 2005, p. 128

⁷³ Ten pat

⁷⁴ Ten pat, p. 129

⁷⁵ Ten pat, p. 131

⁷⁶ V. Andriulis, M. Maksimaitis, V. Pakalniškis, J. S. Pečkaitis, A. Šenavičius, Lietuvos teisės istorija, Justitia, 2002, p. 518

⁷⁷ V. Vasiliauskas, Teismo precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje, Teisė, 2002, p. 152

nors kita, o teismų praktikos bei aukščiausios teisminės instancijos tam tikrų sprendimų formų pripažinimą vienu iš teisės šaltinių.

Akivaizdu, kad XX ir XXI amžių sandūroje Lietuvoje ėmė ryškėti bendrosios ir kontinentinės teisės sistemų supanašėjimas, ko pasekoje teisminis precedentas tapo vienu iš teisės šaltinių. Reikšmingus poslinkius teismo precedento legalizavimo linkme padarė ir dabartinė mūsų teismų sistema, ypatingai po Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimų.

3.2 Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka teisminiam precedentui

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų poveikio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo, taip pat žemesnių instancijų teismų praktikos formavimui analizė yra svarbi Lietuvos teisinės sistemos suvokimui. Konstitucinio Teismo nutarimų įtakos Lietuvos Respublikos teismų praktikai prielaidos kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų.

Konstituciniam Teismui paskelbus 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimus, galima teigti, jog Lietuvoje precedentas pirmą kartą oficialiai pripažintas teisės šaltiniu. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, teismų vaidmuo ir jų formuojamos praktikos reikšmė palaipsniui didėjo, kol galiausiai Konstitucinis Teismas konstatavo, jog teismai, sprenddami analogiškas bylas, privalo vadovautis jau sukurtais precedentais, o ne kurti naujus.

Trumpai apibendrinant Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime pabrėžė teismų praktikos vienodumo svarbą ir nurodė, kad bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose, tuo tarpu žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus analogiškose bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų sprendimų, tų kategorijų bylose turinčių precedento reikšmę.

Pirmąkart oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina buvo suformuluota Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime. Tame nutarime suformuluotos doktrinos nuostatos buvo pakartotos ir išplėtos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, 2006 m. rugpjūčio 8 d. ir 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimuose, ypatingai 2007 m. spalio 24 d. nutarime.

2006 m. kovo 28 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos

Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bylos Nr. 33/03“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įtvirtino teismo precedento privalomumo taisyklę. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo: „Pabrėžtina, kad jau esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Nuo esamų precedentų gali būti nukrypstama ir nauji precedentai gali būti kuriami tik tais ypatingais išimtiniais atvejais, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant“⁷⁸.

Svarbiausios Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suformuluotos oficialios konstitucinės teismo precedento doktrinos nuostatos yra šios⁷⁹:

- Rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, taigi ir visaverčio teisingumo vykdymo, sąlyga. Todėl teismų precedentų negalima nemotyvuotai ignoruoti sprendžiant analogiškas bylas;
- Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose;
- Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų sprendimų, kurie tų kategorijų bylose turi precedento reikšmę;
- Aukštesnės instancijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais, kurie turi būti aiškūs ir žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos teismams, nes teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama;
- Esami aukštesnės instancijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos teismus;

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

⁷⁹ Kuris E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai, Jurisprudencija, 2009, p. 134

- Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) anksčiau sprendžiant analogiškas bylas;
- Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrįdžiama ir pateisinama.

Konstitucinis Teismas atskleidė Lietuvoje veikiančios keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistemos reikšmę ir nurodė, kad teisė apskusti aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą užtikrina galimybę ištaisyti žemesnės instancijos teismų padarytas fakto ir teisės klaidas. Konstitucinis teisinės valstybės principas sudaro prielaidas vienodai bendrosios kompetencijos teismų praktikai formuoti. Vienareikšmiškai įtvirtinama precedentinės teisės taisyklė – „(...) tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų“⁸⁰.

Konstitucinė teismo precedento doktrina buvo išplėtotą Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarime. Į Konstitucinį Teismą kreipėsi Vilniaus apygardos teismas su prašymu ištirti, ar Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsniai (2002 m. vasario 28 d. redakcija) neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 109 straipsniui. Bylą inicijavęs Vilniaus apygardos teismas manė, kad ginčyta CPK 4 straipsnio nuostata įpareigoja teismus atsižvelgti tik į kasacinę tvarką priimtuose Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus ir nereikalauja atsižvelgti į visą bendrosios kompetencijos teismų praktiką. Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime konstatavo, kad šioje nuostatoje nėra žodžio „tik“, vadinasi, ji gali ir turi būti aiškinama kaip neužkertanti kelio teismams sprendžiant bylas atsižvelgti ne tik į kasacinę tvarką priimtuose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus, bet ir į teisės taikymo išaiškinimus, esančius kitų aukštesnės instancijos teismų priimtuose sprendimuose, jeigu jie turi precedento reikšmę atitinkamam teismui sprendžiant analogišką bylą, taip pat į savo pačių teisės taikymo praktiką⁸¹.

⁸⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

Nutarime Konstitucinis Teismas pateikė „pavyzdinį“ precedentų konkurencijos sprendimo taisyklių sąrašą⁸²:

1) turi būti vadovujamasi aukštesnės instancijos (aukštesnės grandies) teismo sukurtu precedentu (t. y. svarbi reikšmė tenka teismo precedentų hierarchijai);

2) reikia atsižvelgti į teismo precedento sukūrimo laiką;

3) reikia atsižvelgti į tai, ar atitinkamas teismo precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis;

4) reikia atsižvelgti į sprendimo argumentacijos įtikinamumą;

5) reikia atsižvelgti į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis);

6) reikia atsižvelgti į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių;

7) reikia atsižvelgti į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą.

Taigi Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarimu byloje Nr. 26/07 išaiškino, kad teismai, spręsdami bylas, gali atsižvelgti ne tik į kasacine tvarka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtas nutartis, bet ir į išaiškinimus, esančius kitų aukštesnės instancijos teismų sprendimuose, jei jie turi precedento reikšmę. Tuo pačiu Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad rėmimasis precedentais yra vieningos teismų praktikos ir teisingumo principo įgyvendinimo sąlyga, todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami.

Reziumuojant tai, kas išdėstyta šiame skyriuje, konstatuotina, kad teisminis precedentas tvirtai įsigalėjo ne tik teisinėje literatūroje, bet ir teismų jurisprudencijoje, ypač po 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų Lietuvos teisinė sistema pasuko teismo precedento privalomumo link. Šiais nutarimais Konstitucinis Teismas suformulavo oficialią konstitucinę teismo precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose. Teismų precedentas įtvirtintas kaip teisės šaltinis. Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovujamasi taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse

⁸² Kuris E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai, *Jurisprudencija*, 2009, p. 140

bylose, anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Teismo precedentas konstitucionalizuotas kaip teisės šaltinis tiek vertikaliu, tiek horizontaliu aspektu. Tai reiškia, kad teismai, taikydami ir aiškindami įstatymus, privalo atsižvelgti ne tik į aukštesnės instancijos teismų sukurtus precedentes, bet ir į savo sukurtus precedentes analogiškose bylose.

3.3 Konstitucinės teismo precedento doktrinos įgyvendinimas Lietuvos teismų praktikoje

Šioje darbo dalyje bus analizuojama ir aptariama teisminių precedentų taikymo problematika, t.y. *stare decisis* taikymo Lietuvos teismų praktikoje horizontalioji ir vertikali forma, kaip pasireiškia formuojamų precedentų privalomumas, taikymo mechanizmas, kaip veikia teisminiai precedentai teismų praktikoje ir kaip jie netenka galios.

Pradžiai aktualu panagrinti teisminių precedentų horizontalųjį ir vertikalųjį privalomumą (teisminių precedentų hierarchiją). Teismo precedentas (*stare decisis* doktrina) turi dvejopą poveikį, jis tampa privalomas tiek pačiam precedentą suformavusiam teismui – horizontalusis poveikis, tiek žemesnės instancijos teismams – vertikalusis poveikis. Esami aukštesnės instancijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos teismus. Teismai turi vadovautis atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (principus, normas) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas⁸³.

Laikoma esant nerašytą taisyklę, kad žemesniesiems teismams privalu sekti Aukščiausiojo Teismo praktika ir jos laikytis⁸⁴.

Štai keletas pavyzdžių. Įdomus teisminis precedentas buvo suformuotas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartyje, civilinėje byloje Nr. 3K-3-366/2009. Byloje buvo sprendžiamas šalių ginčas dėl to, kam – automobilio savininkui (lizingo davėjui) ar jo valdytojui (lizingo gavėjui) – draudikas turi išmokėti draudimo išmoką, kai automobilis apgadintas eismo įvykio metu, už kurį atsakingas trečiasis asmuo buvo sudaręs transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartį.

⁸³ E. Kuris Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai, *Jurisprudencija*, 2009, p. 134-135

⁸⁴ E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius, *Civilinio proceso teisė. I dalis*, 2003, p. 111

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad: „teisę į draudimo išmoką, mokamą pagal transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartį, įvykus draudimui įvykiui, turi trečiasis nukentėjęs asmuo, kuriam ši teisė atsiranda specialiojo įstatymo (Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo, toliau TPVCAPDĮ) pagrindu. Įstatyme draudimo nukentėjusiu trečiuoju asmeniu įvardytas asmuo, kuriam per eismo įvykį padaryta žala ir kuris įstatymo nustatyta tvarka turi teisę kreiptis dėl žalos atlyginimo (2 straipsnio 15 dalis). Jame reglamentuojami tiek turtinės, tiek neturtinės, tiek žalos asmeniui atlyginimo klausimai. Įstatyme tiesiogiai neįvardyta, kad draudikas draudimo išmoką, skirtą žalai nukentėjusio trečiojo asmens turtui atlyginti, moka turto savininkui. Kita vertus, sąvokos „turto savininkas“ vartojimu Įstatyme objektyviai negali būti apsiribota, nes reglamentuojami ne tik žalos turtui, bet ir žalos asmeniui bei neturtinės žalos atlyginimo klausimai (pvz., Įstatymo 2 straipsnio 2, 14, 22 dalys, 15 straipsnio 4-7 dalys), taigi asmenys eismo įvykio metu gali nukentėti tiek valdydami ir naudodami transporto priemonę (nuosavybės teise ar kitu teisėtu pagrindu), tiek iš viso jos nevaldydami (pvz., pėstieji, keleiviai, nukentėję eismo įvykio metu). Aptariamoms nuostatomis bei galimų situacijų įvairovė įgalina padaryti išvadą, kad TPVCAPDĮ požiūriu, kai susiduriama su poreikiu atlyginti žalą nukentėjusio trečiojo asmens turtui, nukentėjęs trečiasis asmuo reiškia asmenį, kuriam turtas priklauso nuosavybės teise, t. y. turto savininką, nebent savininkas su naudotoju susitaria kitaip. Aplinkybė, kad turtą teisėtai valdo ne savininkas, bet kitas (trečiasis) asmuo, nereiškia, kad jeigu turtui padaroma žala, tai ir teisė į turtui padarytos žalos atlyginimą atsiranda trečiajam asmeniui“⁸⁵. Štai 2010 m. liepos 30 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-351/2010, pasirėmė savo sukurtu precedentu suformuotu aptartoje byloje (horizontalusis teisminio precedento privalomumas) ir konstatavo, kad: „kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad pagal transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisinį reglamentavimą reikalavimo teisę paprastai turi transporto priemonės savininkas - asmuo, kuriam draudiminio įvykio metu sužalotas turtas priklauso nuosavybės teise, tačiau savininkas su teisėtu turto naudotoju gali susitarti ir kitaip (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Hansa lizingas“ v. UADB „Ergo Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-366/2009). Nagrinėjamoje byloje įvertinus esamą procesinę situaciją, kada tiek transporto priemonės savininkas, tiek buvęs teisėtu transporto priemonės valdytoju draudiminio įvykio metu asmuo dalyvauja ieškovais byloje, turto

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hansa lizingas“ v. UADB „Ergo Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-366/2009

savininkas pripažįsta buvusio draudiminio įvykio metu teisėto transporto priemonės valdytojo teisę gauti draudimo išmoką(...)“⁸⁶. Antai Vilniaus apygardos teismas 2011 m. kovo 10 d. civilinėje byloje Nr. 2A-1299-115/2011 taip pat naudojosi šiuo teismo suformuotu precedentu vertikaliąja prasme. Šioje byloje įdomus aspektas yra tas, kad ieškovas atsiliėpimu į apeliacinį skundą, kuriame vadovaudamasis LAT nutartimi 3K-3-366/2009 pažymėjo: „jog ieškovas siekė, kad apeliantas tinkamai įvykdytų savo prievolės tiek pagal bendradarbiavimo, tiek pagal draudimo sutartis. Tai teismas ir nusprendė ginčijamu sprendimu, tačiau kitu teisiniu pagrindu, todėl ginčo sprendimas yra teisingas“⁸⁷, prašė apeliacinį skundą atmesti. Tačiau apeliacinis teismas pasiremdamas tuo pačiu precedentu: „Kadangi atsakovas, atlikdamas draudiminio įvykio administravimo procedūrą, pažeidė ieškovo teises ir turtinius interesus, neįvykdydamas prievolės atlyginti 2007-10-10 eismo įvykio metu ieškovui padarytos žalos dėl apgadinto vilkiko, kuris turėjo draudiminę apsaugą, draudimo išmoka žalai atlyginti pagrįstai priteistina teismo, nes draudimo išmokos sumokėjimas ne tam asmeniui, kuriam ji priklauso, laikytinas netinkamu prievolės įvykdymu(CK 6.205 straipsnis). Tokia išvada atitinka ir kasacinio teismo formuojama praktika (žr. LAT 2009-09-29 nutartį civ. byloje Nr. 3K-3-366/2009)“⁸⁸ nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė įstatymą, todėl tenkinant atsakovo apeliacinį skundą skundžiamą sprendimą pakeitė.

Kitas atvejis pasitaikė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartyje civilinėje byloje tarp ieškovės ir draudimo kompanijos UAB DK „PZU Lietuva“ dėl draudimo išmokos ir delspinigių priteisimo buvo nustatytas draudimo išmokos dydžio nustatymo ir draudimo pareigos mokėti draudimo išmoką atsiradimo momentas. Taipogi pažymėta, kad teismas, sprenddamas klausimą dėl netesybų mažinimo, turėtų vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais, įvertinti visas reikšmingas šiam klausimui spręsti bylos aplinkybes. Teismo teigimu, aplinkybė, kad: „dar neatlikti sugadinto apdrausto daikto atkūrimo (remonto) darbai, nėra pagrindas mažinti išmokėtinos draudimo išmokos dydį PVM suma. Apskaičiuojant atkuriamąją turto vertę, įskaičiuojamos visos sumos, kurias paprastai reikia išleisti, norint atkurti sugadintą turtą iki tokios būklės, kokios šis buvo iki draudžiamojo įvykio. Aplinkybė, kad kyla šalių ginčas dėl draudžiamojo įvykio padarytos žalos ir draudimo išmokos dydžio, nėra kliūtis draudikui, remiantis šio įvykio administravimo metu surinktais duomenimis, draudimo

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. D. P ir D. P., bylos Nr. 3K-3-351/2010

⁸⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje, bylos Nr. 2A-1299-115/2011

⁸⁸ Ten pat

išmokai apskaičiuoti ir išmokėti. Priešingu atveju būtų pažeistos draudėjo teisės kaip įmanoma greičiau gauti dėl draudžiamąjį įvykio patirtos žalos kompensaciją. Aplinkybė, kad šalių ginčas dėl draudimo išmokos dydžio sprendžiamas teismo, savaime neatleidžia draudiko nuo draudimo sutartyje nustatytų netesybų (delspinigių) mokėjimo pareigos, jeigu teismas nustato, jog draudikas apskaičiavo ir išmokėjo mažesnę, negu turėjo sumokėti, draudimo išmoką. Teismo sprendimas, kuriuo nustatomas didesnis už draudiko išmokėtą draudimo išmokos dydis, patvirtina faktą, kad draudikas netinkamai įvykdė sutartinę prievolę išmokėti draudimo išmoką per sutartyje nustatytą terminą. Tai yra pagrindas draudiko sutartinei civilinei atsakomybei atsirasti (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.256 str. 2 d.)⁸⁹. Šia suformuluota praktika pasinaudojo ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-81/2011, teismas konstatavo: „pagal CK 6.73 straipsnio 2 dalį šalių sudaryta sutartimi nustatytos netesybos gali būti mažinamos tik dviem atvejais: jeigu netesybos neprotingai didelės arba jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, bylos Nr. 3K-3-12/2009), o prieš nusprenddamas sutartines netesybas mažinti, teismas turi įvertinti ne tik aplinkybes, kurios galbūt lengvintų kaltosios šalies atsakomybę, tačiau ir tas aplinkybes, kurios apibūdina kaltosios šalies elgesį bei tokio elgesio padarinius (CPK 185 straipsnis)⁹⁰. Be to galima pateikti visą eilę nutarčių, kai teismai pasirėmė šiuo precedentu vertikaliaja prasme. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. vasario 10 d. civilinėje byloje Nr. 2A-485/2011 akcentavo: „būtina atsižvelgti ir į kitas reikšmingas aplinkybes: į precedento sukūrimo laiką; į tai, ar precedentas atspindi jau susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į precedento argumentacijos įtikinamumą; į įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą reikšmingus socialinius, ekonominius ir kitus pokyčius; kt. Be to, būtina vadovautis bendraisiais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais (CK 1.5 straipsnis) (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. liepos 5 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-120/2008; 2008 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-560/2008; 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. **3K-3-12/2009**; 2009 m. liepos mėn. 28 d. nutartis

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje *O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, bylos Nr. 3K-3-12/2009

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Otega“ v. BAB „Ekranas“*, bylos Nr. 3K-3-81/2011

civilinėje byloje Nr. 3K-3-249/2009, kt.⁹¹. Taip pat civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2011 m. kovo 17 d. byloje Nr. 2A-75/2011 konstatavo: „teismas, sprenddamas iki kokio dydžio netesybos mažintinos, turėtų vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais, įvertinti visas reikšmingas šiam klausimui spręsti bylos aplinkybes (LAT 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. **3K-3-12/2009**, 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007, 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007)“⁹².

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija savo 2011 m. sausio 18 d. nutartyje akcentavo: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje (Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt., bylos Nr. 3K-3-12/2009) išaiškinta, kad įstatymo teismui suteikta teisė kontroliuoti šalių interesų pusiausvyrą ir tais atvejais, kai šalys susitaria dėl netesybų dydžio“⁹³. Analogiškai Vilniaus apygardos teismas 2011 m. kovo 1 d. nutartyje įtvirtino, jog „kasacinis teismas yra nurodęs, kad tokios minimalios ribos, iki kurios teismas gali sumažinti netesybas, nustatymas nereiškia, jog visais atvejais netesybos turi sutapti su minimaliais nuostoliais ar įrodytais nuostoliais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-09-12 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-367/2006; 2009-03-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009; ir kt.)“⁹⁴.

Svarbi nuostata buvo suformuluota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartyje civilinėje byloje 3K-3-681/2002 pagal ieškovo Jungtinių Amerikos Valstijų ribotos atsakomybės bendrovės „Main Bridge, L.L.C.“ ieškinį atsakovui UAB „Lakvita“. Ieškovas nurodė, jog šalys sutarties 8 punkte numatė, kad tarp jų kilę ginčai bus sprendžiami arbitraže Denveryje, Kolorado valstijoje, JAV, tačiau, ieškovo nuomone, ši byla yra teisinga Lietuvos teismui, nes atsakovas UAB „Lakvita“ yra Lietuvos Respublikos juridinis asmuo, jo buveinė yra Lietuvoje (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 137 str.), be to, ginčas kilo iš sutarties, kurios įvykdymo vieta yra Lietuvos teritorija (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 138 str. 8 d.). Teismas konstatavo, kad: „arbitražinis susitarimas yra

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-485/2011

⁹² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-485/2011

⁹³ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-28-198 / 2011

⁹⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 1 d. nuartis civilinėje byloje S. F. v. UAB „Metoil“, bylos Nr. 2A-266-520/2010

sutartis, kuria šalys susitaria spręsti ginčus ne teismine, o arbitražine tvarka (Lietuvos Respublikos 1996 m. balandžio 2 d. komercinio arbitražo įstatymo 9 straipsnio 1 dalis). Galiojantis arbitražinis susitarimas, kaip ir kiekviena kita sutartis, šalims yra privalomas (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.189 str. 1 d.) ir jo būtina laikytis (*pacta sunt servanda*). Arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teismine tvarka. Arbitražinio susitarimo atveju netaikoma 1964 m. Civilinio proceso kodekso 4 str. 2 dalis, nes arbitražas yra valstybės pripažinta alternatyvi ginčų sprendimo procedūra, kurios metu priimtus arbitrų sprendimus valstybė įsipareigoja vykdyti taip pat, kaip ir teismo sprendimus (1964 m. CPK 372 str. 6 p., 373 str. 1 p.)⁹⁵.

Šiuo precedentu tiek vertikaliuoju, tiek horizontaliuoju aspektais iki dabar remiasi teismai. Antai Lietuvos apeliacinis teismas 2008 m. sausio 22 d. civilinėje byloje Nr. 2A-149/2008 nagrinėdamas pareiškėjo (atsakovo) Šiaulių miesto savivaldybės administracijos skundą dėl Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2007 m. spalio 8 d. sprendimo panaikinimo arbitražo byloje Nr. 113. Teismas pareiškėjo (atsakovo) skundo netenkino, savo argumentuose pasinaudodamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota teismų praktika (t.y. nutarumu Nr. 3K-3-681/2002); teismas konstatavo: „arbitražinio susitarimo sudarymas reiškia, kad šalys atsisako nagrinėti tarpusavio ginčus teisme. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad galiojantis arbitražinis susitarimas, kaip ir kiekviena kita sutartis, šalims yra privalomas (CK 6.189 str. 1 d.) ir jo būtina laikytis (*pacta sunt servanda*) (žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje JAV ribotos atsakomybės bendrovė „Main Bridge, L. L. C“ v. UAB „Lakvita“, bylos Nr. 3K-3-681/2002, publikuota: 2003 m. „Teismų praktika“ Nr. 18). (...) Pažymėtina, kad arbitražo doktrinoje ir praktikoje laikomasi pozicijos, jog, kilus abejonei dėl arbitražinio susitarimo buvimo ir jo galiojimo, abejonės aiškinamos arbitražinio susitarimo galiojimo naudai (žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartį civilinėje byloje JAV ribotos atsakomybės bendrovė „Main Bridge, L. L. C“ v. UAB „Lakvita“, bylos Nr. 3K-3-681/2002, publikuota: 2003 m. „Teismų praktika“ Nr. 18)⁹⁶. Analogiškai šiuo precedentu Lietuvos apeliacinis teismas pasirėmė sprenddamas 2009 m. vasario 17 d. civilinę bylą Nr. 2A-159/2009, 2009 m. birželio 25 d. civilinę bylą Nr. 2-552/2009, taip pat 2009 m. liepos 10 d. civilinę bylą Nr. 2-655-1/2009 ir t.t. Dar kalbant apie šio precedento vertikalųjį privalomumą, reikėtų paminėti, kad 2009 m. gruodžio 17 d. Kauno apygardos teismas civilinėje byloje Nr. 2-3640-153/2009 taip pat naudojosi šia Aukščiausiojo Teismo suformuluota praktika, o 2010 m. gruodžio 30 d. nutartyje Nr. 2S-2062-

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje „Main Bridge, L.L.C. v. UAB“ „Lakvita“, bylos Nr. 3K-3-681/2002

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-149/2008

173/2010 Kauno apygardos teismas, išnagrinėjęs pareiškėjo UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“ atskirąjį skundą dėl Kauno miesto apylinkės teismo 2010 m. rugpjūčio 30 d. nutarties civilinėje byloje, konstatavo, jog: „atskiruoju skundu pareiškėjas prašo nutartį panaikinti ir perduoti klausimą nagrinėti iš naujo. Skunde nurodoma, jog Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnis nustato, kad šalies kreipimasis į teismą iki arbitražinio nagrinėjimo pradžios arba jo metu prašant imtis priemonių ieškiniui užtikrinti ir teismo nutartis dėl tokių priemonių taikymo nėra nesuderinama su arbitražiniu susitarimu. Šią nuostatą paaiškina 2002 m. kovo 27 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002, suformavo teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, kad „pagal Komercinio arbitražo įstatymo 12 straipsnį arbitražinio susitarimo buvimas nėra kliūtis suinteresuotam asmeniui kreiptis į teismą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Laikinosios apsaugos priemonės tokiais atvejais gali būti taikomos bendrais pagrindais (CPK 155-163 str.)“. Toks teisinis reguliavimas, apeliando nuomone, paneigia skundžiamojoje nutartyje nurodytus argumentus, jog prašyti arbitraže priimto nagrinėjimui ieškinio reikalavimų laikinosios teisinės procesinės apsaugos, gali tik arbitražinis teismas esant šalies prašymui.“⁹⁷ Taigi teismas remdamasis šiuo argumentu ir Aukščiausiojo teismo formuojama praktika atskirąjį skundą tenkino ir perdavė bylą nagrinėti iš naujo. Kadangi teisminiai precedentai susaisto ne tik žemesnės instancijos, bet ir juos sukūrusius teismus, šiuo precedentu daug kartų rėmėsi ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėse bylose Nr. 3K-3-144/2008, 3K-3-545/2009, 3K-3-64/2010.

Kaip žinome, civilinio proceso tikslai reikalauja, kad teismas rūpintųsi greitu bylos išnagrinėjimu ir asmenų pažeistų teisių apgynimu (Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str.; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 2, 7, kiti straipsniai). Bylos sustabdymo institutas yra tiesiogiai susijęs su iš Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. išplaukiančia valstybės pareiga organizuoti savo teisinę sistemą taip, kad būtų užtikrintas bylų nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, t. y. vidaus teismai procesui privalo vadovauti taip, kad jis vyktų skubiai ir veiksmingai. Iš Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos matyti, kad valstybės atsakomybės dėl galimų proceso trukmės pažeidimų klausimo vertinimas priklauso nuo nacionalinių procesinių normų specifikos. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 163 str. 3 p. numato imperatyvųjį bylos sustabdymo atvejį, kurį nustačius bylos nagrinėjimas turi būti sustabdytas. Reikšminga, šiuo klausimu buvo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 22 d. nutartis, civilinėje byloje 3K-3-

⁹⁷ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2062-173/2010

261/2007. Kasacinis teismas konstatavo: „negalėjimas išnagrinėti civilinės bylos tol, kol nebus išnagrinėta kita byla, reiškia, kad teismui, siekiančiam išspręsti byloje pareikštą reikalavimą, reikalingi tam tikri faktai, kurie yra nustatinėjami kitoje byloje, ir bylą nagrinėjantis teismas pats negali jų nustatyti. Įstatymų leidėjo įtvirtinta teismo pareiga tokiu atveju sustabdyti bylą paaiškinama siekiu išvengti prieštaringų sprendimų tarpusavyje susijusiose bylose, taip pat tuo, kad nereikėtų tų pačių faktų nustatinėti kelis kartus, būtų taupoma tiek byloje dalyvaujančių asmenų, tiek teismo lėšos ir laikas. Teismas pažymėjo, kad civilinio proceso tikslai reikalauja, jog teismas rūpintųsi greitai bylos išnagrinėjimu ir asmenų pažeistų teisių apgynimu (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis, CPK 2, 7, kiti straipsniai). Dėl to teismas neturi taikyti bylos sustabdymo pagrindų formaliai ir kiekvienu konkrečiu atveju privalo įsitikinti, kad yra pagrindas privalomajam bylos sustabdymui. Nutartyje konstatuota, kad teismas, sprenddamas dėl bylos sustabdymo pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 163 str. 3 p., kiekvienu atveju turi nustatyti, kad pagal konkrečiu atveju civilinėje byloje pareikštus reikalavimus tarp nagrinėjamos bylos ir kitos bylos, nagrinėjamos civiline, baudžiamąja ar administracine tvarka, yra toks teisinis ryšys, kad kitoje byloje nustatyti faktai turės įrodomąją, prejudicinę ar privalomąją galią sustabdomai bylai. Civilinei bylai prejudicinę reikšmę turi ne visi, o tik tam tikri faktai, nurodyti įsiteisėjusiame teismo nuosprendyje, priimtame baudžiamojoje byloje. Civilinę bylą dėl nusikalstamų nuteisto asmens veiksmų civilinių teisinių padarinių nagrinėjančiam teismui nereikia iš naujo nustatyti, ar buvo atlikti veiksmai, konstatuoti nuosprendyje, ir ar juos atliko nuteistasis. Tuo tarpu kiti nuosprendyje nurodyti faktai neturi civilinei bylai prejudicinės galios⁹⁸. Taigi kasacinis teismas įtvirtino nuostatą, kad bylos sustabdymo atvejis negali būti taikomas formaliai, o turi būti motyvuotai konstatuojama, jog byla negali būti nagrinėjama ir turi būti stabdoma. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. liepos 7 d. nutartyje, civilinė byla Nr. 2S-1155-622/2010, naudojosi teisiniu precedentu vertikaliaja prasme ir pasirinko Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartyje suformuotą precedentą. Teismas akcentavo: „pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą teisės aiškinimo ir taikymo praktiką CPK 163 straipsnio 3 punkte įtvirtintas privalomojo civilinės bylos sustabdymo pagrindas taikomas tada, kai tarp nagrinėjamos civilinės bylos ir teisinio rezultato kitoje civiline, baudžiamąja ar administracine tvarka nagrinėjamoje byloje yra prejudicinis ar kitas tiesioginis teisinis ryšys, t. y. kai kitoje byloje nustatyti faktai turės teisinę reikšmę priimant teismo sprendimą nagrinėjamoje byloje. Be to,

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, bylos Nr. 3K-3-261/2007

negalėjimas išnagrinėti civilinės bylos, kol nebus išnagrinėta kita byla, reiškia, kad teismui, siekiančiam išspręsti byloje pareikštą reikalavimą, reikalingi tam tikri faktai, kuriuos būtina nustatyti kitoje byloje, ir bylą nagrinėjantis teismas pats negali jų nustatyti. Jeigu teismas visus teisiškai reikšmingus faktus gali nustatyti nagrinėjamoje byloje ir tarp bylų nėra tiesioginio teisinio ryšio, tai nėra pagrindo stabdyti bylos pagal CPK 163 straipsnio 3 punktą (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 22 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje A. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, bylos Nr. 3K-3-261/2007)⁹⁹.

Kalbant apie horizontalųjį precedentą, kai žemesnės instancijos teismai pasiremia savo sukurtais precedentais analogiškose bylose, reikėtų paminėti Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 7 d. priimtą nutartį, civilinėje byloje Nr. 2S-250-622/2010. Klaipėdos apygardos teismas nagrinėjo antstolės B. T. atskirąjį skundą dėl Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2009-10-12 nutarties civilinėje byloje pagal pareiškėjos antstolės B. T. pareiškimą dėl vykdymo išlaidų priteisimo. Pirmosios instancijos teismas antstolės pareiškimą atmetė. Apygardos teismas palikdamas pirmosios instancijos teismo nutartį nepakeistą konstatavo: „Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime įtvirtino teismo precedentą kaip teisės šaltinį. Teismų precedentų privalomumas yra vertikalus ir horizontalus. Tai reiškia, kad teismai taikydami ir aiškindami įstatymus privalo atsižvelgti ne tik į aukštesniosios instancijos teismų priimtus sprendimus (vertikalus precedentas), bet ir savo sukurtus vėliausius precedentus analogiškose bylose (horizontalus precedentas), t. y. turi atsižvelgti taip pat į savo paties teisės taikymo praktiką. Šiame nutarime akcentuota, kad šis teisės šaltinis turėtų būti naudojamas itin preciziškai, t. y. teismui sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, aplinkybės. Tais atvejais, kai susiduriama su precedento konkurencija, turi būti vadovaujama aukštesniosios instancijos teismo sukurtu precedentu, taip pat atsižvelgiama į precedento sukūrimo laiką ir kitas reikšmės turinčias aplinkybes. Šios bylos atveju aukštesniosios instancijos teismai nėra sukūrę precedento, tačiau Klaipėdos apygardos teismas vėliausiai išnagrinėtose analogiškose bylose sukūrė precedentą, jog tokiose situacijose antstolis neturi teisinio pagrindo kreiptis į teismą dėl vykdymo išlaidų priteisimo (pavyzdžiui, 2009-11-25 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1609-370/2009, 2009-07-01 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-986-360/2009, 2009-09-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1060-265/2009, 2009-10-08 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1429-479/2009, 2009-10-14 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1390-370/2009, 2009-10-28 nutartis

⁹⁹ Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1155-622/2010

civilinėje byloje Nr. 2S-1533-265/2009, 2009-10-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1529-265/2009, 2009-11-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1530-370/2009). (...) Minėtose nutartyse Klaipėdos apygardos teismas išaiškino, kad pagal Sprendimų vykdymo instrukcijos 49 punktą antstolis, užbaigdamas vykdomąją bylą, privalo išspręsti vykdymo išlaidų apmokėjimo ir gražinimo klausimus. Darytina išvada, kad jokia nauja byla neužvedama ir vykdomieji raštai neišduodami. Vykdomo procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra numatyta antstolio teisė, prisiteisus vykdomo išlaidas iš skolininko, kreiptis į kitą antstolį dėl jų išieškojimo“. Klaipėdos apygardos teismas taikė horizontalųjį precedentą ir pasirėmė analogiškose bylose šio teismo sukurtą praktiką¹⁰⁰.

Platesniam teisminių precedentų taikymo ir veikimo Lietuvos teismų praktikoje suvokimui aktualu panagrinėti ir keletą *baudžiamojo proceso bylų*. Štai keletas pavyzdžių. R. K. vairuodamas automobilį pažeidė Kelių eismo taisyklių 53, 148 punktų reikalavimus, dėl to nesunkiai buvo sužalotas V. N. Kauno miesto apylinkės teismo 2007 m. sausio 29 d. nuosprendžiu, R. K. nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 281 str. 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2007 m. lapkričio 13 d. nutartyje, baudžiamosios bylos Nr. 2K-686/2007, atmesdama kasacinį skundą konstatavo: „esant dviem galiojantiems sprendimams, kuriais R. K. nubaustas už tą pačią veiką (KET pažeidimą), o tos pačios jo sukeltos pasekmės (žala nukentėjusiojo sveikatai) įvertintos skirtingai, *non bis in idem* principas pažeidžiamas.“ Kasacinis teismas rėmėsi Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimais ir nurodė: „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 7 4 straipsnio 1 dalies analizė, atrodytų, besąlygiškai lemia pakartotino baudžiamojo proceso dėl tos pačios veikos neteisėtumą. Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos raida leidžia daryti išvadą, kad nuteisimas už nusikalstamą veiką po to, kai už tą pačią veiką asmuo jau buvo nubaustas administracine tvarka, nėra besąlygiškas pagrindas nutraukti baudžiamąją bylą¹⁰¹. Lietuvos Aukščiausias Teismas šioje byloje suformavo tokią praktiką, kad kai nuteistojo veiksmuose yra ne administracinio teisės pažeidimo, bet nusikalstamos veikos požymiai, konstatavus *non bis in idem* principo pažeidimą, turėtų būti sprendžiamas klausimas dėl nuteistam asmeniui paskirtos administracinės nuobaudos panaikinimo.

Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. priimtoje nutartyje (baudžiamosios bylos Nr. 2K-686/2007) sukurtas precedentas

¹⁰⁰ Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-250-622/2010

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-686/2007

susaistė ne tik žemesnės instancijos teismus, kurie priėmė sprendimus analogiškose bylose, bet ir patį kasacinį teismą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2008 m. kovo 4 d. nutartyje, baudžiamosios bylos Nr. 2K-102/2008, taikydama horizontalųjį precedentą analogiškoje byloje (KET pažeidimai) konstatavo: „atsižvelgdama į Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų turinį, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2007 m. lapkričio 13 d. kasacinėje nutartyje suformulavo nuostatą, kad tuo atveju, kai pagal nacionalinę teisę dėl veikos yra įmanomas tik baudžiamasis procesas, tuo tarpu administracinė nuobauda pirmiau paskirta dėl klaidos arba nepaaiškėjus visoms veikos kvalifikavimui reikšmingoms aplinkybėms, *non bis in idem* principas nelemia baudžiamojo proceso neteisėtumo.“¹⁰² Taip pat ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. vasario 24 d. nutartyje baudžiamosios bylos Nr. 2K-7-68/2009, padarė išvadą: „tiek Lietuvos Respublikos teismų, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, jog principo *non bis in idem* pažeidimas iš esmės nustatomas tada, kai asmuo antrą kartą nubaudžiamas už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus (tą patį poelgį)“¹⁰³.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnis nustato, kad teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas reiškia, kad teismas gali teisingai taikyti teisės normas ir užtikrinti sąžiningą procesą tik tuomet, jeigu jam nedarys įtakos nei šalys, nei kiti asmenys ar valstybės institucijos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. gruodžio 1 d. priimtoje nutartyje, baudžiamosios bylos Nr. 2K-446/2009, konstatavo: „teisės teorijoje teismo nešališkumo principas nėra aiškiai suformuluotas. Teismų praktikoje šio principo esmė – teismas nagrinėjantis bylą negali rodyti bet kokio palankumo vienai iš šalių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys Nr. 2K-202/2005; 2K-522/2008). Kasaciniame skunde teisingai teigiama, kad šališku teismu visada turėtų būti pripažįstami atvejai, kai bylą nagrinėjo nors vienas iš teisėjų kolegijos teisėjų, negalinčių dalyvauti procese Lietuvos Respublikos BPK 58 str. numatytais pagrindais“¹⁰⁴. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2005 m. kovo 8 d. nutartyje, baudžiamosios bylos Nr. 2K-202/2005, nagrinėdama baudžiamąją bylą, padarė išvadą, kad: „nešališko teismo nuostata apima ne tik subjektyvų teismo nešališkumą. Teismas turi būti nešališkas ir objektyviai, būtent pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę. Pirmosios instancijos teismas ne tik sudarė situaciją, kurioje kaltinamajam galėjo sukelti

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2008

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446/2009

abejonių dėl teismo nešališkumo, bet ir parodė išankstinį nusistatymą prieš kaltinamąjį. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai panaikino apylinkės teismo nuosprendį ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti teismui, nes bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas (Lietuvos Respublikos BPK 326 str. 1 d. 4 p.)¹⁰⁵. Šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 8 d., Nr. 2K-202/2005, nutartyje kasacinis teismas pabrėžė, kad teismas turi būti nešališkas objektyviaja ir subjektyviaja prasme. Vėliau priimtose nutartyse Lietuvos Aukščiausiasis Teismas remdamasis horizontaliuoju precedento privalomumu atsižvelgė į šias dvi nutartis. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. kovo 2 d. priuntoje nutartyje, baudžiamosios bylos Nr. 2K-112/2010, akcentavo, kad: „teismo nešališkumo principas aiškinamas dviem aspektais. Teismas turi būti nešališkas objektyviaja prasme, t. y. negali būti abejonių dėl galimo teisėjo nešališkumo esant Lietuvos respublikos BPK 58 str. nurodytiems atvejams. Nagrinėjamoje byloje dėl to abejonių nekyla. Taip pat teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y. teisėjas negali turėti asmeninio išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje ne kartą buvo aiškinama, kad teismas (teisėjas) negali rodyti bet kokio palankumo vienai iš šalių, nes taip pasireiškia teismo šališkumas subjektyviaja prasme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys Nr. 2K-202/2005, 2K-446/2009)¹⁰⁶. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. rugsėjo 28 d. priuntoje nutartyje, baudžiamosios bylos Nr. 2K-422/2010, pažymėjo: „teismų praktikoje šio principo esmė atskleista Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse Nr. 2K-202/2005, 2K-446/2009¹⁰⁷. Šiuo metu, ne tik žemesnės instancijos teismai, bet ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, iškilus klausimui dėl teismo nešališkumo, plačiai naudojami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 8 d. nutartyje (baudžiamosios bylos Nr. 2K-202/2005) sukurtu precedentu.

Šioje vietoje būtina prisiminti, jog tiek vertikalus teik horizontalus *stare decisis* doktrinos taikymas neturi viršyti turimos teismų kompetencijos ir prieštarauti valdžių atskyrimo principui, t.y. Konstitucinis Teismas 2006m. kovo 28d. nutarime pažymėjo, kad nors pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202/2005

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112/2010

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/2010

teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjami bylas, teikti jiems kokių nors privalomų arba rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.¹⁰⁸.

Nemažai pasisakė ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija. Kadangi Konstitucinis Teismas pateikė precedentų konkurencijos sprendimo ir taikymo taisyklių sąrašą, tarp kurių minima, jog taikant precedentes reikia atsižvelgti į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar sprendimą primėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija ir pan.), svarbu panagrinėti keletą Lietuvos Aukščiausiojo teismo išplėstinės teisėjų kolegijos nutarčių.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 2 d. nutartyje civilinėje byloje S. Š., V. Š. prieš UAB „Lietuvos rytas“ (dėl teisės į privatų gyvenimą ir teisės į atvaizdą gynimo), bylos Nr. 3K-7-2/2008, sukūrė teisminį precedentą, konstatavęs, kad: „teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso žinoti tam tikrą informaciją apie kitą asmenį negalima sutapatinti su visuomenės interesu patenkinti savo smalsumą. Dėl to kiekvienu konkrečiu atveju būtina atriboti visuomenės norą žinoti sensacijas ir teisėtą bei pagrįstą visuomenės interesą. Informacijos apie asmens privatų gyvenimą paskelbimas tam, kad publikacija įgytų sensingą atspalvį, negali būti kvalifikuojamas kaip teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso patenkinimas“¹⁰⁹. Teismai nagrinėdami bylas tiek horizontaliuoju, tiek vertikalioju privalomumo būdu taikė šį precedentą. Šiuo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sukurtu teisiniu precedentu, pasirėmė Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. balandžio 15 d. nutartyje, civilinė byla Nr. 2A-336-520/2010. Taip pat taikydama horizontalųjį metodą šiuo suformuotu precedentu ne kartą rėmėsi ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. civilinėje byloje R. Z. v. antstolė A. R. Ž., bylos Nr. 3K-7-162/2009, teismas suformavo praktiką dėl bankroto instituto paskirties (apsaugoti nemokaus skolininko, taip pat kreditorių teises ir interesus) ir tikslų (tenkinti kreditorių reikalavimus iš bankrutuojančios įmonės turto), todėl bankroto tikslai pasiekiami ir įmonė yra teisėtai likviduota tada, kai nelieka ar nėra įmonės ar jos savininko turto, iš kurio gali būti tenkinami kreditorių reikalavimai. Taip pat išaiškino, kad kai bankroto byla iškeliamą individualiai (personalinei) įmonei, tai visi kreditoriai savo finansinius reikalavimus turi pareikšti Įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka nepriklausomai

¹⁰⁸ E. Spruogis, Teisės aiškinimo probleminiai aspektai, Jurisprudencija, 2006, p. 57-58

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje S. Š., V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“, bylos Nr. 3K-7-2/2008

nuo to, su kuo – įmone ar jos savininku, kaip privačiu asmeniu, – buvo sudarytas sandoris, iš kurio kyla reikalavimas. Taipogi konstatavo, jog už individualios įmonės – neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens – prievolės atsako ne vien tik įmonė, bet ir jos dalyviai, tai visos civilinės bylos, kuriose nagrinėjami įmonės dalyviui (dalyviams) pareikšti turtiniai reikalavimai, turi būti perduodamos bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Taip pat pasisakė dėl teismo precedento taikymo ir konstatavo: „nagrinėdamas bylas teismas teisės normas aiškina ir taiko ne *a priori*, o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma. (...) Išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad tam, jog būtų teisinis pagrindas atsižvelgti į ankstesnėse bylose suformuluotas teisės aiškinimo ir taikymo taisykles, nebūtina, kad visiškai sutaptų gretinamų bylų faktinių aplinkybių visuma, o pakanka, kad būtų tapačios arba esminių panašumų turėtų būtent tos aplinkybės, kurios buvo suformuluotų teisės aiškinimo ir taikymo taisyklių *ratio decidendi*, t. y. kad būtų tapačios arba esminių panašumų turėtų (tik) tos teisiškai reikšmingos aplinkybės, kurių pagrindu ir buvo suformuluota atitinkama taisyklė. Tuo tarpu tapatumo arba esminio panašumo reikalavimai netaikytini toms teisiškai nereikšmingoms bylos aplinkybėms, kurios neturėjo teisinės reikšmės ir (arba) įtakos formuluojant atitinkamą teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę.“¹¹⁰

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. birželio 16 d. civilinėje byloje Nr. 2A-620-520/2009 (S) taikė šią Aukščiausiojo Teismo išplėstinės teisėjų kolegijos suformuotą teisminę praktiką ir ja remdamasis teismas panaikino ankstesnį teismo ir papildomą teismo sprendimą bei perdavė bylą nagrinėti iš naujo.

2009 m. spalio 22 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija teismo posėdyje apeliacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal kreditorės L. Z. B. atskirąjį skundą, kuriame prašoma panaikinti ankstesnį teismo sprendimą ir klausimą išspręsti iš esmės, kaip vienas iš arumentų pateikiamas, kad: „pirmosios instancijos teismo nutartis nepagrįsta ir neteisėta, nes teismas netinkamai aiškino ir taikė [BĮ, CK ir CPK nuostatas. CK 2.50 straipsnio 4 dalis numato, kad prievolėms įvykdyti neužtenkant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Tai reiškia, kad tuo metu, kai vyksta individualios įmonės bankroto procesas, tiek įmonės kreditoriai, tiek įmonės savininkų, kaip fizinių asmenų, kreditoriai, kurių reikalavimai nėra susiję su įmonės veikla, norėdami, kad jų kreditoriniai reikalavimai būtų tenkinami bankroto proceso laikotarpiu, privalo pareikšti savo kreditorinius reikalavimus

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje, R. Z. v. antstolė A. R. Ž., bylos Nr. 3K-7-162/2009

bankroto byloje. Tiek įmonės kreditorių, tiek įmonės dalyvių (savininkų), kaip fizinių asmenų, kreditoriniai reikalavimai nagrinėjami bankroto byloje, nes taip užtikrinamas visų kreditorių reikalavimų tenkinimo proporcingumas. Tokia teisės aiškinimo ir taikymo praktika yra formuojama LAT civilinėse bylose Nr. 3K-7-308/2004 ir Nr. 3K-7-162/2009.¹¹¹ Lietuvos apeliacinis teismas įvertinęs šį ir kitus pateiktus argumentus, nusprendė, kad nutartis, kuria į bankrutavusios A. K. įmonės kreditorių sąrašą įtraukta įmonės savininkės hipotekinė kreditorė, yra neteisėta ir nepagrįsta, todėl naikintina, o įmonės administratoriaus prašymas atmestinas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. balandžio 13 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-159/2010 pasirėmė išplėstinės teisėjų kolegijos suformuota praktika dėl bankroto instituto paskirties, o 2011 m. kovo 28 d. nutartyje Nr. 3K-3-137/2011 naudojosi išaiškinimu dėl teisminių precedentų (*ratio decidendi*) tapatumo arba esminio panašumo reikalavimų netaikymo toms teisiškai nereikšmingoms bylos aplinkybėms, kurios neturėjo teisinės reikšmės ir (arba) įtakos formuluojant atitinkamą teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę.

Štai keletas pavyzdžių *kaip teismai sprendė ir argumentavo precedentų konkurencijos problemą*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 27 d. Civilinėje byloje Nr. 3K-3-61/2009 kasatorius savo skunde nurodė, kad kasacinio teismo praktika vekselio negaliojimo pagrindų klausimu yra skirtinga. Šiuo kasacinio skundo argumentu keliamas nevienodos kasacinio teismo praktikos konkurencijos klausimas, dėl kurio kasacinis teismas pasisako. Kasatorė tvirtina, kad nagrinėjamoje byloje reikia vadovautis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 1 d. nutartyje civilinėje byloje *J. B. v. G. R.*, byla Nr. 3K-7-216/2007, suformuluota taisykle, kad vekselį išrašęs asmuo gali ginčyti šį sandorį remdamasis ir bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais dėl valios ydingumo. Taip pat kasatorė teigia, kad šioje byloje negalima remtis kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 3 d. nutartyje civilinėje byloje *A. L. v. AB firma „VIII“*, byla Nr. 3K-3-443/2005, esančiu išaiškinimu, kad negalima pripažinti vekselio negaliojančiu pagal CK nuostatas dėl sandorių negaliojimo. Teisėjų kolegija nusprendė, kad šie motyvai yra pagrįsti ir nurodė: „nagrinėjamoje byloje turi būti vadovaujamosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 1 d. nutartyje civilinėje byloje *J. B. v. G. R.*, byla Nr. 3K-7-216/2007, suformuluotu išaiškinimu, nes šią nutartį priėmė išplėstinė teisėjų kolegija, ji atspindi suformuotą teismų praktiką,

¹¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 22 d. civilinė byla Nr. 2-1052/2009

joje pateikta argumentacija yra įtikinamesnė ir ji priimta vėliau, negu kita kasatorės nurodyta kasacinio teismo nutartis. Remdamasi tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina, nes šis teismas pažeidė proceso teisės normas, kuriose reglamentuojamas bylos gražinimas iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui (CPK 327 straipsnio 1 dalies 2 punktą).“¹¹²

Remdamasis šia savo suformuota praktika, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. gruodžio 23 d., nutartyje Nr. 3K-3-567/2009 (S), konstatavo jog: „šioje byloje turi būti vadovaujama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 7 d. nutartyje suformuluotu išaiškinimu, nes šią nutartį priėmė išplėstinė teisėjų kolegija, ji atspindi suformuotą teismų praktiką, joje pateikta argumentacija yra įtikinamesnė ir ji priimta vėliau, negu kita kasatoriaus nurodyta kasacinio teismo nutartis. Dėl to teisėjų kolegija atmeta kasatoriaus argumentą dėl praktikos nevienodumo kaip nepagrįstą. Remdamasi tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo naikinti skundžiamą apeliacinės instancijos nutartį.“¹¹³

Antai Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. 2S-1263-520/2010 pasiremdama analogiškais argumentais, akcentavo: „kai praktika tuo pačiu klausimu yra nevienoda, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog turi būti atsižvelgiama į teismo suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės sukūrimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius: į tai, ar teismo išaiškinimas atspindi susiformavusią teismų praktiką ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, priėmė atitinkamą sprendimą vienas teisėjas ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009-02-27 nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-61/2009, 2009-12-23 nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2009). Tai reiškia, jog

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje S. V. v. V. Š., bylos Nr. 3K-3-61/2009

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjų I. B.-H. ir N. M. H. skundą dėl antstolio veiksmų, bylos Nr. 3K-3-567/2009

šioje byloje sprendžiant ieškinio teisingumo klausimą turi būti vadovaujama vėliausia praktika dėl tokio pobūdžio ginčų, kaip nagrinėjamu atveju, rūšinio teisingumo.¹¹⁴

Kalbant apie *teisminių precedentų taikymą atsiradus reikšmingiems pokyčiams (socialiniams, ekonominiams ir kt.), įvykusiems priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį reismo sprendimą*, svarbus pavyzdys būtų, kai teismas nesivadovavo teisminiais precedentais, nes buvo pasikeitęs ginčijamo klausimo teisinis reglamentavimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. kovo 30 d. nutartyje Nr. 3K-3-139/2010 nurodė, jog: „kasatorius kasaciniame skunde bei ieškovė atsiliepime į kasacinį skundą netinkamai remiasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 9 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje pagal Teismo antstolių kontoros prie Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo pareiškimą dėl teismo sprendimo neįvykdymo, bylos Nr. 3K-7-525/2002, išdėstytais išaiškinimais, nes nurodytoje nutartyje yra pasisakyta dėl Darbo sutarties įstatymo normų aiškinimo ir taikymo, tuo tarpu sprendžiant šioje byloje kilusį ginčą Darbo sutarties įstatymo normos, atsižvelgiant į įstatymo galiojimą laiko atžvilgiu, netaikytinos. Teismo precedentų (atitinkamų teisės nuostatų turinio bei jų taikymo sampratos) taikymas neatsižvelgiant į pasikeitusį teisinį reglamentavimą yra negalimas.“¹¹⁵

Daug pasisakes yra ir Lietuvos apeliacinis teismas. Svarbus ir reikšmingas teisminis precedentas buvo suformuotas Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. civilinėje byloje Nr. 2-1642/2009. Žinant tai, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimami ne individualaus pobūdžio aktai yra dvejopo pobūdžio: **rekomendaciniai** (konsultacijos teismams, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato (plenumo) nutarimai ir jais patvirtintos teismų praktikos tam tikrų kategorijų bylose apibendrinimo apžvalgos – **metodika**, nesusijusi su tiesiogine teisingumo vykdymo funkcija) ir **privalomi** (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacine tvarka išnagrinėtose bylose priimtose ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“ paskelbtose nutartyse suformuluoti **precedentai**; kol netampa precedentu tokioje byloje suformuluota taisyklė taip pat turi tik individualų pobūdį ir turi reikšmės tik bylos šalių teisėms ir pareigoms). Beje, *teisės taikymo, aiškinimo taisyklė gali būti suformuluota ir žemesniųjų instancijų teismų procesiniuose dokumentuose*, tačiau aukščiausiosios teisminės

¹¹⁴ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje, bylos Nr. 2S-1263-520/2010

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje J. B. v. „TELE – 3“, bylos Nr. 3K-3-139/2010

institucijos pritarimas šiai suformuluotai taisyklei ją daro visuotinai priimtina ir privaloma¹¹⁶. Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, kuri buvo paskelbta viešai, tampa privaloma, tačiau 2009 m. gruodžio 8 d. civilinėje byloje Nr. 2-1642/2009 Lietuvos apeliacinis teismas nesivadovavo atskirajame skunde nurodytomis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacine tvarka išnagrinėtose konkrečiose bylose priimtomis teisės aiškinimo taisyklėmis ir suformavo savo praktiką, motyvuodamas, tuo, kad: „Konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama *galimybė keisti suformuotus precedentus, kai tai objektyviai būtina ir konstituciškai pateisinama*. Tas objektyvus būtinumas ir konstitucinis pateisinimas siejamas su dviem sąlygomis: 1) būtinumu labiau užtikrinti, apsaugoti, apginti tam tikras vertybes; 2) būtinumu motyvuoti nesivadovavimą esamu precedentu ir naujo precedento sukūrimą. (...) Sprendžiant dėl pirmosios instancijos teismo nutarties teisėtumo ir pagrįstumo, pirmiausia reikia pažymėti, kad šios bylos *ratio decidendi* nėra tokios pat, kaip kasacine tvarka nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009, t. y. faktinės aplinkybės šiose bylose nėra tapačios (aut. faktinių aplinkybių sutapimas bylose yra pakankamai retas, todėl teisėjai patys sprendžia ar pripažinti aplinkybes esminėmis ir panašiomis, taikant atitinkamus teisinius precedentus, ar jas atmesti). Nagrinėjamu atveju teismas baigiamąjį aktą byloje priėmė neišklausęs skolininko ir visiškai neįvertinęs jo pozicijos byloje, kadangi sumariniame procese kreditorius pareiškime išdėstytam faktiniam reikalavimo pagrindui pagrįsti neprivalo pateikti įrodymų. Teismas, priimdamas teismo įsakymą, faktinių aplinkybių nenustatinėja, neatlieka įrodymų, net jeigu jie ir pateikti, nei teisinio, nei faktinio vertinimo, išskyrus tuomet, jeigu pareiškimas aiškiai nepagrįstas (CPK 435 str. 2 d. 4 p.). Esminė aplinkybė, ar teismo įsakymas įsiteisės, yra tai, ar skolininkas, būdamas tinkamai informuotas apie teismo įsakymo priėmimą, pareiškė prieštaravimus, ar ne (CPK 436 str. 7 d.). Šioje byloje skolininkui nepateikus prieštaravimų dėl kreditoriaus pareiškimo, teismo išduotas įsakymas įsiteisėjo (CPK 435 str. 2 d., 436 str. 7 d.). Tuo tarpu kitos kasacinio teismo sprendtos bylos, kuriomis atskirajame skunde remiasi apeliantas, buvo nagrinėtos pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles. Šis skirtumas yra reikšmingas, kadangi neišklausius skolininko, negalėjo būti išklausyta ir skolininko sutuoktinė, į kurios turtą vykdymo procese ir siekia nukreipti išieškojimą antstolis. (...) Be to, atkreiptinas dėmesys, jog svarbiausia teismo, nagrinėjančio ginčus tarp šalių bei kitus teisės klausimus, pareiga – įvykdyti teisingumą byloje. Jeigu teismas, nagrinėjantis konkretų ginčą, neįvykdo realaus teisingumo, jis nerealizuoja savo paskirties. Teismui nėra ir negali būti svarbesnio tikslo už teisingą ginčo dėl teisės išsprendimą. Teismo sprendimas bus

¹¹⁶ A. Driukas, V. Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 132, 135

teisingas tik tuomet, kai jis bus paremtas visapusišku faktinių aplinkybių ištyrimu bei jų teisiniu įvertinimu, nes teisingumas vykdomas kiekvienoje byloje individualiai, o ne apskritai. Tai, kad teismai, sprenddami pagal faktines aplinkybes analogiškas bylas, turi vadovautis jau suformuotomis teisės taikymo taisyklėmis, *per se* nėra teismo tikslas. Tai tik viena iš priemonių priimti teisingą sprendimą byloje. Tačiau jeigu teismas, vadovaudamasis sukurtu precedentu, priimtų tokį sprendimą, kuris neatitiktų pagrindinių proceso teisės principų ir iš esmės pažeistų vienos iš šalių teises kitos šalies sąskaita, jis neturėtų sprendimo grįžti šiuo precedentu, net jeigu jį sukūrė aukštesnės grandies teismas. Šiuo atveju bylai patekus į šį teismą, jis galės spręsti, ar yra pagrindas persvarstyti savo suformuotą teisės taikymo taisyklę¹¹⁷.

Šio nutarimo pasekoje buvo priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010, kuri suvienodino kasacinio teismo praktiką: „Suvienodindama kasacinio teismo praktiką civilinėse bylose dėl išieškojimo pagal sutuoktinių prievolės plenarinė sesija išaiškina, kad prievolės vykdymui iš bendro sutuoktinių turto būtina nustatyti prievolės pobūdį, t. y. ji yra asmeninė ar bendra (dalinė ar solidarioji), todėl tokios prievolės pobūdį ir galimybę išieškoti iš bendrosios jungtinės nuosavybės gali nustatyti tik teismas. Antstolio veiklos ribas visų pirma apibrėžia antstoliui nustatyta tvarka pateiktas vykdyti vykdomasis dokumentas. Vienas iš vykdomųjų dokumentų yra vykdomasis raštas, išduotas teismo sprendimo pagrindu. Jei nėra teismo sprendimo dėl antrojo sutuoktinio, antstolis negali priimti patvarkymo išieškoti iš bendro turto, nes tai reikštų teismo sprendimo pakeitimą ir CPK 586 straipsnio pažeidimą, t. y. vykdymo veiksmai būtų atlikti be vykdomojo dokumento (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *AB bankas Hansabankas v. antstolis A. B.*, bylos Nr. 3K-7-114/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. B. H., N. M. H. v. antstolis D. Š.*, bylos Nr. 3K-3-567/2009; 2010 m. vasario 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M. T. v. antstolė N. Š., K. S., B. A. S.*, bylos Nr. 3K-3-81/2010). Plenarinė sesija taip pat pažymi, kad išieškojimui iš bendro sutuoktinių turto netaikytini teismo sprendimo išaiškinimo (CPK 278 straipsnis) ar šio procesinio sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimo (CPK 589 straipsnis) institutai. Naujo skolininko (kito sutuoktinio) įtraukimas taikant šiuos institutus reikštų procesinio sprendimo pakeitimą nustatant teises bei pareigas byloje nedalyvavusiam asmeniui. Išieškojimas iš kito

¹¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. civilinėje byloje Nr. 2-1642/2009

sutuoktinio turto negali būti pasiektas ir išieškotojui skundžiant antstolio veiksmus, kuriais atsisakyta tai padaryti. Pažymėtina, kad vykdymo stadijoje jau yra įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo prievolę vykdyti įpareigotas vienas iš sutuoktinių, tai eliminuoja bendrosios dalinės prievolės galimybę. Tokiu atveju kitas sutuoktinis gali būti atsakingas tik esant solidariajai bendrai sutuoktinių prievolei¹¹⁸ „

Svarbią teisminę praktiką dėl teismo sprendimo vykdymo atidėjimo išimtiniais atvejais, kai yra sunki skolininko turtinė padėtis arba susidaro nepalankios aplinkybės, dėl kurių sprendimą įvykdyti labai sunku, 2009 m. gruodžio 23 d. suformavo Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. 2-1543/2009, ja plačiai naudojosi teismai. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010 m. vasario 4 d. apeliacine tvarka išnagrinėjo civilinę bylą Nr. 2-129/2010. Pirmosios instancijos teismo sprendimu buvo atmestas atsakovų prašymas dėl teismo sprendimo vykdymo sustabdymo. Lietuvos apeliacinio teismas, netenkindamas atsakovų atskirojo skundo, atsižvelgė ne tik į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtus sprendimus (vertikalus precedentas), bet ir savo sukurtus vėliausius precedentes analogiškose bylose (horizontalus precedentas). Teismas konstatavo, kad: „teismo sprendimo vykdymas atidedamas išimtiniais atvejais, kai yra sunki skolininko turtinė padėtis arba susidaro nepalankios aplinkybės, dėl kurių sprendimą įvykdyti labai sunku (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1113/2001, Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1543/2009)“¹¹⁹. Vėliau Lietuvos apeliacinis teismas šiuo precedentu pasirėmė 2010 m. sausio 7 d. civilinėje byloje Nr. 2-2/2010, 2010 m. vasario 25 d. civilinėje byloje Nr. 2-188/2010 ir t.t., taip pat Kauno apygardos teismas 2010 liepos 8d. civilinėje byloje Nr. 2A-1055-413/2010 ir t.t.

Gana svarbus teisminis precedentas buvo suformuotas Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 18 d. civilinėje byloje Nr. 2A-80/2011. Šioje nutartyje teismas rėmėsi ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtais sprendimais, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. vasario 10 d. sprendimu buvo tenkintas ieškovo Vilniaus apygardos vyriausiojo prokuroro, ginančio viešąjį interesą, ieškinys dėl Vilniaus apskrities viršininko administracijos 2006 m. liepos 25 d. sprendimų, kuriais buvo atkurtos nuosavybės teisės 11 žmonių į 0,42 ha valstybinės reikšmės miško, esančio

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje R. A. v. A. A. , bylos Nr. 3K-P-186/2010

¹¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. vasario 4 d. apeliacine tvarka išnagrinėjo civilinę bylą Nr. 2-129/2010

0,56 ploto žemės sklype Gudelių k., Vilnius, panaikinimo. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija išnaginėjusi 11 atsakovų apeliacinį skundą Vilniaus apygardos teismo 2010 m. vasario 10 d. sprendimą paliko nepakeistą. Apeliacinis teismas nurodė, kad Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuota teisinė nuostata, kad nuosavybės teisių atkūrimas, laikantis specialiojo teisinio reglamentavimo, yra viešasis interesas (2008 m. rugpjūčio 1 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-297/2008; 2009 m. liepos 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-319/2009). Teismo nutartyje pažymima, kad: „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 str. nustatyta, kad Lietuvai išimtinė nuosavybės teise priklauso valstybinės reikšmės miškai. Valstybinės reikšmės miškams priskiriami ir miestų miškai, taip pat kiti miškai, Vyriausybės sprendimu priskirti valstybinės reikšmės miškams (Miškų įstatymo 2 str. 5 d., 4 str. 4 d. 2 p.). Lietuvai išimtinės nuosavybės teise priklausančios žemės įsigyti privatinėn nuosavybėn negalima (Žemės įstatymo 4 str. 2 d.). Atkūrimo įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad negražinami nuosavybėn natūra miškai, pagal šio įstatymo 13 straipsnį priskirti valstybės išperkamam turtui. Miškai išperkami valstybės ir už juos valstybė atlygina pagal Atkūrimo įstatymo 16 straipsnį, jeigu jie priskirti valstybinės reikšmės miškams. Tokių miškų sąrašus su juose nurodytais miškų plotais tvirtina Vyriausybė (Atkūrimo įstatymo 13 str. 1 d. 1, 3 p.). Taigi pagal minėtą teisinį reguliavimą valstybinės reikšmės miškai yra priskirti išimtinėi valstybės nuosavybei ir jokių pagrindų, taip pat ir atkuriant nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą, jie negali būti perduodami privačion nuosavybėn. Priešingas teisės normų aiškinimas galėtų reikšti, kad valstybės institucijos būtų įpareigojamos priimti sprendimus dėl nuosavybės teisių atkūrimo į valstybinės reikšmės miškus, nors pagal Konstituciją valstybinės reikšmės miškai išimtinė nuosavybės teise priklauso Lietuvai, t.y. valstybei. Lietuvos apeliacinis teismas rėmėsi vertikalaus precedento pavyzdžiu, nurodydamas, kad toks teisės aiškinimas nuosekliai plėtojamas aktualioje teismų praktikoje (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 5 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2010, 2010 m. gruodžio 10 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-506/2010, ir kt.)¹²⁰. Taip pat, Lietuvos apeliacinis teismas pasirėmė ir Konstitucinio Teismo nutarimu, pažymėjęs, jog: „Konstitucinis Teismas 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarime konstatavo, kad, nepaisant to, ar Vyriausybė tam tikrus miestų miškus formaliai yra priskyrusi valstybinės reikšmės miškams, miestų miškai pagal Miškų įstatymą yra valstybinės reikšmės miškai“¹²¹. Be to, apeliacinės instancijos teismas akcentavo, kad Konstitucinis Teismas šiame nutarime pažymėjo, kad nuostata, jog Lietuvos

¹²⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-80/2011

¹²¹ Ten pat

Respublikai išimtinės nuosavybės teise priklauso valstybinės reikšmės miškai, jeigu jie yra priskirti *inter alia* miestų miškams, Miškų įstatyme buvo įtvirtinta nuo pat šio įstatymo priėmimo, t. y. nuo 1994 m. lapkričio 22 d. Atsižvelgus į Konstitucijos 47 straipsnį, konstitucinės jurisprudencijos nuostatas ir aiškų įstatyminių miškų teisinio režimo reglamentavimą, nustačius, jog miškas yra miesto teritorijoje, jis pagal įstatymą yra valstybinės reikšmės miškas, todėl priklauso Lietuvos Respublikai išimtinės nuosavybės teise.

Apibendrinant, iš pateiktų pavyzdžių, galime padaryti išvadą, kad po 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais teismo precedentas buvo įtvirtintas kaip teisės šaltinis, tiek Lietuvos Respublikos žemesnės instancijos, tiek aukštesnės instancijos teismai taikė teisminį precedentą. Analogiškose bylose naudojo ir vertikalųjį precedentą, tai yra atsižvelgė į aukštesniosios instancijos teismų priimtus sprendimus, ir horizontalųjį precedentą, tai yra atsižvelgė į vėliausią savo paties teisės taikymo praktiką. Tačiau nurodyti pavyzdžiai, suponuoja išvadą, kad galutinius precedentes Lietuvoje daugiausiai formuoja aukščiausios instancijos teismas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Žemesnės instancijos teismai vadovaujasi kasacinio teismo suformuotu teisės aiškinimu, taip prisidėdami prie stabilaus teismo precedento užtikrinimo, bet juo aukštesnė teismo padėtis teismų hierarchijoje, tuo mažiau jis saistomas precedentų¹²². Kai kuriais atvejais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos nesilaikymas gali iššaukti netgi teismo sprendimo panaikinimą.

3.4 Europos Žmogaus Teisių teismo suformuotos praktikos taikymas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje

Nagrinėjant teisminių precedentų taikymą Lietuvos teismų praktikoje, svarbus yra ir tarptautinis aspektas. Lietuvos Respublika Europos Tarybos nare tapo 1993m. gegužės 14d., tą dieną taipogi pasirašė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau Konvencija). Taigi ratifikuota Konvencija tapo sudedamąja Lietuvos teisės sistemos dalimi, dėl šios priežasties galima teigti, kad ji turi didelės reikšmės Lietuvos Respublikos teisinei sistemai, ją tiesiogiai taikyti privalo kiekvienas šalies teismas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis numato, kad nacionalinių ir tarptautinių sutarčių koalicijos atveju galioja tarptautinių sutarčių nuostatos, taigi visos tarptautinės sutartys kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, tame tarpe ir Konvencija, yra sudedamoji

¹²² A. Vaišvila Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004, p. 304

Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Konvencijos nuostatos yra aiškinamos ir atskleidžiamos Europos Žmogaus Teisių teismo jurisprudencijoje, Lietuva tiesiogiai taikydama tarptautines sutartis, remiasi Strasbūro teismo jurisprudencija, tokiu būdu tarptautinio teismo suformuotos taisyklės ir priimti sprendimai tampa Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi, normomis, kuriomis turi vadovautis, Lietuvos teismai sprenddami bylas. Tai atsispindi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998m. gegužės 15d. nutarime¹²³, kuriame Lietuvos Respublikos teismams nurodyta, kad taikydami teisės aktus jie turi vadovautis Europos Žmogaus Teisių teismo priimtais sprendimais, kuriais aiškinamos Konvencijos nuostatos bei jų taikymo klausimai. O Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000m. gegužės 8d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“¹²⁴ pabrėžė, kad Europos Žmogaus Teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse bylose atskirose nutartyse tiesiogiai pasirėmęs Europos Žmogaus Teisių teismo suformuota teismine praktika. Dėl aukščiau išdėstytų priežasčių aktualu bent trumpai apžvelgti Lietuvos teismų praktikos kai kuriuos aspektus artėjant prie Konvencijos taikymo ar taikant ją bei kaip mūsų nacionaliniai teismai reaguoja į Europos Žmogaus Teisių teismo suformuotą praktiką.

2008 m. vasario 5 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžioji kolegija, išnagrinėjusi bylą *K. R. prieš Lietuvą* (*R. v. Lithuania, no 74420/01, judgment of 5 February 2008*), savo sprendime konstatavo, kad, tiriant K. R. veiką bei nagrinėjant bylą Lietuvos Respublikos teisminėse institucijose, buvo pažeista Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą).

K. R. buvo nuteistas už tai, kad būdamas valstybės pareigūnas priėmė kyšį. Dirbdamas Kaišiadorių rajono apylinkės prokuratūros prokuroru ir pagal šias pareigas galėdamas priimti

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės mėn. 15 d. nutarimas Nr. 1; "Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas". Teismų praktika 9

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000m. gegužės 8d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Valstybės žinios, 2000-05-12, Nr. 39-1105

sprendimą tiriamoje byloje, kurioje buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn M. N., už šiam palankių veiksmų atlikimą, t. y. bylos nutraukimą, per du kartus priėmė iš A. Z. kyši.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 18 d. nutartimi K. R. prašymas baudžiamąją bylą atnaujinti patenkintas – byla perduota nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinei sesijai (toliau – plenarinė sesija). Nuteistasis K. R., vadovaujantis Lietuvos Respublikos BPK 456 straipsniu, 457 straipsnio 1 dalimi, 461 straipsnio 1 dalies 2 punktu, prašė atnaujinti baudžiamąją bylą ir panaikinti Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugpjūčio 29 d. nuosprendį bei Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 26 d. nutartį ir baudžiamąją bylą nutraukti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija 2008 m. gruodžio 16 d. nutartimi, baudžiamosios bylos Nr. 2A-P-6/2008, nuteistojo K. R. prašymą patenkino: panaikino Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugpjūčio 29 nuosprendį, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 26 d. nutartį bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 27 d. nutartį ir baudžiamąją bylą nutraukė. Kasacinis teismas padarė išvadą: „nagrinėjant K. R. prašymą dėl jo byloje teismų priimtų sprendimų panaikinimo ir bylos jam nutraukimo būtina remtis Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendime padarytomis išvadomis. (...) Pažymėtina, kad ne kiekvienas Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatytas pažeidimas yra pagrindas naikinti ar keisti nacionalinių teismų priimtus sprendimus.“¹²⁵.

Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija 2008 m. gruodžio 16 d. nutartyje rėmėsi Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimu ir suformuota praktika bei pats suformavo teisminę praktiką, kad sprendžiant, ar nusikalstamos veikos imitacijos modelis bei panašūs specialūs tyrimo veiksmai nebuvo provokacija, būtina vadovautis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje suformuluotomis leistinų tyrimo veiksmų atribojimo nuo provokacijos taisyklėmis.

Štai dar keletas pavyzdžių, kaip Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgdamas į Konvenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų turinį išaiškino tam tikrus aspektus ir sukūrė nacionalinius teisminius precedentes.

2010m. gegužės 24d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-184/2010, *S. P. v Lietuvos valstybė ir kt.*. Bylos esmė:

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamoje byloje Nr. 2A-P-6/2008

ieškovė prašė priteisti solidariai iš atsakovų - nepakaltinamo fizinio asmens, Lietuvos valstybės bei savivaldybės administracijos 4000 Lt turtinės ir 500000 Lt neturtinės žalos atlyginimą, kadangi psichiškai nesveikas atsakovas nužudė jos dukterį, o valstybė ir jos institucijos nesiėmė priemonių gydyti bei izoliuoti atsakovą bei išvengti žalos. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies ir priteisė iš atsakovo 4000 Lt turtinės bei 150000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, o apeliacinės instancijos teismas sprendimą pakeitė, sumažindamas neturtinės žalos kompensaciją iki 10000 Lt. Ieškovė pateikė kasacinį skundą. LAT nesutiko su teismų išvada, kad nei SAM, atstovaujanti Lietuvai, nei savivaldybei nenumatyta pareigos teikti sveikatos priežiūros paslaugas, kontroliuoti psichikos ligonių gydymo procesą bei jam daryti įtaką, todėl nesant jų neteisėtų veiksmų (neveikimo), jiems netaikytina atsakomybė. LAT pažymėjo, kad ieškovė nekėlė klausimų dėl šių atsakovų pareigos teikti sveikatos priežiūros paslaugas ar jas kontroliuoti, bet kėlė klausimą dėl netinkamo ir neefektyvaus teisinio reglamentavimo, nesukuriančio aiškių pareigų konkreitiems subjektams atlikti būtinus veiksmus, užtikrinančius tinkamą psichikos ligonių priežiūrą. EŽTT praktikoje akcentuojama valstybės pozityvioji pareiga sukurti veiksmingą žmogaus gyvybei apsaugoti teisinį ir administracinį aparatą, kai egzistuoja objektyvi galimybė teisės aktuose aiškiai ir detalai reglamentuoti situacijas, kuriose kyla tiesioginis pavojus asmens gyvybei. Todėl šiuo atveju teismas konstatavo ir remėsi šia Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuota praktika: „Sprendžiant apie valstybės pareigą užtikrinti kokybinę prasme pakankamą psichinės sveikatos apsaugos reglamentavimą, susijusį su kitų asmenų (ir pačių ligonių) teise į gyvybės apsaugą (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 2 straipsnis), tikslinga atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką.

Konvencijos 2 straipsnyje nurodyta: kiekvieno asmens teisę į gyvybę saugo įstatymas. EŽTT jurisprudencijoje pažymima, kad Konvencijos 2 straipsnio pirmasis sakinytis įpareigoja valstybes – Konvencijos dalyves imtis tinkamų priemonių gyvybei apsaugoti (žr. *B. T. and Others v. Croatia*, no. 46598/06, judgment of 15 January 15, *mutatis mutandis*, su medikų aplaidumu susijusios bylos - *Calvelli and Ciglio v. Italy* [GC], no. 32967/96, § 48-49, ECHR 2002-I., *Rinkūnienė v. Lithuania*, no. 55779/08, decision of 1 December 2009 ir kt.). Šios priemonės apima ne tik poreikį sukurti gyvybės apsaugai adekvatų teisinį reglamentavimą, bet žmogaus teisių doktrinos raidoje valstybė taip pat buvo įpareigota prisiimti atsakomybę už tam tikrus privačių asmenų veiksmus, t. y., tam tikromis aplinkybėmis valdžios institucijos turi pozityviają pareigą imtis tinkamų prevencinių priemonių žmogui (arba visuomenei plačiąja prasme) apsaugoti, grėsiant pavojui gyvybei dėl kito žmogaus nusikalstamų veiksmų, – nacionalinės valdžios institucijos turi padaryti viską, ko iš jų galima pagrįstai tikėtis, siekiant išvengti realaus ir tiesioginio pavojaus gyvybei, apie kurį jos žinojo

arba turėjo žinoti (žr. pvz., sprendimą *Osman v. United Kingdom*, judgment of 28 October 1998, *Reports* 1998-VIII, p. 3159, § 115-116)¹²⁶.

2009m. kovo 3d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-100/2009, *UAB“ Birių krovinių terminalas“ v. UAB“Ekstra“ žurnalas*. Bylos esmė: ieškovas (juridinis asmuo) prašė priteisti iš atsakovo 150 000 litų neturtinei žalai atlyginti bei paneigti tikrovės neatitinkančius duomenis, kuriuos atsakovas paskelbė apie ieškovą savo leidinyje. Ieškovas nurodė, kad straipsnio „Valdininkai ir teisėsaugos institucijos pro pirštus pažiūrėjo į diversiją“ pasekoje visuomenėje buvo suformuotas neigiamas jo kaip bendrovės įvaizdis ir pažeista jo dalykinė reputacija. Teismai ieškinį tenkino iš dalies, ieškovas pateikė kasacinį skundą. LAT pažymėjo, kad teismai pagrįstai sprendė, jog ne visi leidinyje paskelbti teiginiai apie ieškovą turėtų būti paneigti, kadangi šie duomenys atspindėjo žurnalisto nuomonę ir kritiką dėl ieškovo ir jo akcininko vykdomos ūkinės veiklos strategijos. Be to, straipsnyje atskleisti klausimai turėjo ir visuomeninę reikšmę, nes aptarta veikla buvo susijusi su svarbiu valstybės strateginiu objektu - jūrų uostu. Taigi šis straipsnis yra susijęs su vieša diskusija komerciniame kontekste, o EŽTT praktikoje yra pripažįstama, kad tokia vieša diskusija yra ypač svarbi demokratinėje, rinkos sąlygomis veikiančioje visuomenėje. Teismas konstatavo ir remėsi šia Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuota praktika: Teisėjų kolegija pažymi, kad, nagrinėjant saviraiškos laisvės apribojimo aspektus, teismui svarbus paskleistos informacijos pobūdis. Skirtingai negu faktiniai teiginiai, vertinamieji (nuomonės) negali būti įrodomi, nors šiems taip pat neturi trūkti faktinio pagrindo. Siekiant tam tikrus teiginius priskirti konkrečiai kategorijai (faktų konstatavimui ar vertinamiesiems teiginiams), būtina atsižvelgti į bylos kontekstą (teiginių formuluotes, jų pateikimo aplinkybes, pateiktą realaus elgesio vertinimą ar nuomonės pareiškimą be jokio faktinio pagrindo ir kt.). Nurodytai pozicijai taip pat pritariama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje dėl Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau - Konvencija) 10 straipsnio (teisė į saviraiškos laisvę), kuris aktualus nagrinėjamos bylos atveju, taikymo (žr., pvz., *EŽTT Lingens v. Austria*, judgment of 8 July 1986, Series A no. 103, p. 28, § 46, ir *Oberschlick v. Austria* (no. 1), judgment of 23 May 1991, Series A no. 204, p. 27-28, § 63 ir kt.). Iš bylos duomenų (posėdžių protokolų, Klaipėdos apygardos prokuratūros nutarimo, tyrėjos tarnybinio pranešimo, teismui pateiktų procesinių dokumentų) sprendžiama, kad straipsnio pagrindas - tarp ūkio subjektų vykę ginčai dėl ūkinės komercinės veiklos. Straipsnis yra susijęs su vieša diskusija komerciniame

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2010m. gegužės 24d. priėmė nutartį civilinėje byloje S. P. v Lietuvos valstybė ir kt, bylos Nr. 3K-3-184/2010

kontekste. Teisėjų kolegija, kaip ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, pažymi, kad tokia diskusija yra svarbi demokratinėje, veikiančioje rinkos ekonomikos sąlygomis, visuomenėje, kurioje komercinė veikla gali būti vertinama konkurentų, vartotojų ir kitų asmenų, taip pat ir visuomenės informavimo priemonių (žr., pvz., *EŽTT Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany*, no. 10572/83, judgment of 1989 November 20). Straipsnyje ir jo teiginiuose (dėl kurių reikalavimas netenkintas) kritikuojama ieškovo ir jo akcininko I. U. vykdomos ūkinės veiklos strategija. Be kita ko, civilinėje byloje aptariama vieša diskusija turi visuomeninę reikšmę dėl to, kad joje aptariamai klausimai yra susiję su šaliai strategiškai svarbiu objektu - jūrų uostu ir jo veikla. Bylą nagrinėję teismai sprendė, kad išsakyti teiginiai, kurių pobūdį kasatorius ginčija, vertintini kaip subjektyvi žurnalisto nuomonė¹²⁷

Apibendrinant pasakytina, kad paskutiniaisiais metais ryškėja aiški tendencija – Europos Žmogaus Teisių Teisme didėja skundų prieš Lietuvą (Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose: *P. v. Lietuvą, pareiškimo Nr. 34932/04, 2011-01-06*; *Z. v. Lietuvą, pareiškimo Nr. 44438/04, 2011-01-18*; *S. v. Lietuvą, pareiškimo Nr. 43222/04, 2011-01-18*; *K. v. Lietuvą, pareiškimo Nr. 12717/06, 2011-01-18*; *UAB „Rikoma“ v. Lietuvą, pareiškimo Nr. 9668/06, 2011-01-18*). Pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, Lietuva privalo vykdyti Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtus sprendimus. Autorės nuomone, nors Lietuvos teismai nagrinėdami bylas vis labiau atsižvelgia į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo teisės taikymo praktiką, tačiau taip pat savo sprendimuose ypač turėtų atkreipti dėmesį į tuos Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, kuriuose Lietuva buvo pripažinta atsakinga už Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimus.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009m. kovo 3d. priėmė nutartį civilinėje byloje UAB“ Birių krovinių terminalas“ v. UAB“Ekstra“ žurnalas, bylos Nr. 3K-3-100/2009

IŠVADOS

1. Valstybės valdžia skirstoma į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Tačiau visuomeniniams santykiams sudėtingėjant, atsirandant vis daugiau naujų sričių reikalaujančių teisinio reglamentavimo, o įstatymų leidžiamajai valdžiai objektyviai nespėjant visko sureguliuoti, teismai ilgainiui ėmė kurti teisę, užpildyti atsirandančias įstatymų spragas.
2. Teisminis precedentas pirminiu teisės šaltiniu laikomas bendrosios teisės sistemos šalyse, tačiau romanų – germanų teisės tradicijai priskiriamose šalyse teisminis precedentas yra antrinis teisės šaltinis. Lietuvos, kuri priskiriama romanų – germanų teisės sistemai, teisės aktuose įtvirtinta teismo precedento reikšmė Lietuvos teisės sistemoje, todėl darytina išvada, Lietuvoje teisminis precedentas yra teisės šaltinis (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 23 straipsnis, kuriame įtvirtinta, kad Aukščiausiasis Teismas skelbia savo sprendimus, į kuriuos atsižvelgia teismai, taikydami tuos pačius įstatymus, taip pat 33 straipsnio 2 dalis, kurioje teigiama, jog nagrinėdami bylas, teismai vadovaujasi oficialiai paskelbtais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir atsižvelgia į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtas šio teismo nutartis bei Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtus šio teismo sprendimus, nutarimus ir nutartis. Taipogi Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4 straipsnis numato, jog teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus).
3. Teisminis precedentas formavosi ir vystėsi Anglijos teisinėje sistemoje ilgą laiką. Šioje šalyje teisminis precedentas yra pamatinis ir pirminis teisės šaltinis. Teisminiam precedentui vystantis iki dabartinių laikų, susiformavo jo struktūra, taikymo bei galiojimo taisyklės teismuose.
4. Teisminis precedentas (*stare decisis doktrina*) yra teismo, sprendžiančio konkrečias bylas, pateikti teisės išaiškinimai, kai nėra teisės normos, reguliuojančios atitinkamą teisminį ginčą, arba kai ta norma yra neaiški ar prieštarauja bendriesiems teisės principams. Vėliau šiais išaiškinimais privalu sekti, sprendžiant analogiškas bylas. Teisinėje literatūroje išskiriamos dvi teismo precedento dalys, t.y. *ratio decidendi* ir *obiter dicta*. *Ratio decidendi* – tai teismo sprendimo esmė, kurioje teisėjas išdėsto teisinius motyvus, lėmusius vienokį ar kitokį sprendimą (ši precedento dalis ir tampa privaloma kitiems teismams sprendžiant analogiškas bylas). *Obiter dicta* – pagalbinė teismo precedento dalis, tai įvairūs teisiniai pamąstymai,

kurie bylos esmės nesudaro, tačiau teisėjas manė juos esant reikalingus išdėstyti. Ši teismo precedento dalis nėra privaloma.

5. Apie teisminių precedentų Lietuvos teisės mokslininkai diskutavo dar tarpukariu. Tačiau, akivaizdu, kad po 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų Lietuvos teisinė sistema pasuko teismo precedento privalomumo link. Šiais nutarimais Konstitucinis Teismas suformulavo oficialią konstitucinę teismo precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose. Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Teismo precedentas konstitucionalizuotas kaip teisės šaltinis tiek vertikaliuoju, tiek horizontaliuoju aspektu. Tai reiškia, kad teismai taikydami ir aiškindami įstatymus privalo atsižvelgti ne tik į aukštesnės instancijos teismų sukurtus precedentes (vertikalusis privalomumas), bet ir į savo sukurtus precedentes analogiškose bylose (horizontalusis privalomumas). Rėmimasis precedentais yra vienodos teismų praktikos sąlyga, kadangi teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama.
6. Išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus, taip pat remiantis Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarime pateiktu precedentų konkurencijos sprendimo taisyklių sąrašo (privalu atsižvelgti į precedento sukūrimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius, į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; jį priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis)) kai kuriais aspektais, ištyrus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo, taip pat žemesnių instancijų teismų praktiką, buvo atskleistos priežastys bei aplinkybės, sąlygojusios precedento susiformavimą ir funkcionavimą dabartinėje Lietuvos teisės sistemoje. Todėl reziumuojama, kad norint užtikrinti nuoseklią, stabilią ir prognozuojamą nacionalinių teismų jurisprudenciją, identiškas bylas privalu spręsti vienodai.
7. Nagrinėjant teisminių precedentų taikymą Lietuvos teismų praktikoje, svarbus yra ir tarptautinis aspektas. Pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, Lietuva privalo vykdyti Europos Žmogaus Teisių Teismo priimtus sprendimus. Išanalizavus keletą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžių darytina išvada, kad Lietuvos

teismai nagrinėdami bylas vis labiau atsižvelgia į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo teisės taikymo praktiką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS**I. Norminiai teisės aktai:**

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 – 1014;
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 – 1340;
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas// Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

II. Specialioji literatūra:

5. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J.S., Šenavičius A. Lietuvos teisės istorija.-Vilnius: Justitia, 2002.
6. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T.1.
7. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I dalis.-Vilnius: Justitia, 2003.
8. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai.-Vilnius, Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
9. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia. 2004.
10. Vancevičius S. Valstybės ir teisės teorija.-Vilnius: Justitia, 2000.
11. Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. –West group, 2003.
12. Cross R., Harris J.W. Precedent ir English Law.- Oxford: Clarendon Press, 1991.
13. Curzon L.B. Dictionary of law.-Harlow: Pearson: Longman, 2002.
14. Garner Bryan A. Black's law dictionary Ninth Edition.-West group, 2009.
15. Kelly D., Slapper G. English legal system.-London: Cavendish Publishing limited, 1995.
16. Major W.T. Basic English law.-London:Macmillan, 1990.
17. Partington M. An introduction to the English legal system.- Oxford:Oxford University press, 2004.

III. Periodiniai leidiniai:

18. R. Jokubauskas. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje// Jurisprudencija. 2007, Nr. 5(95).

19. R. Jokubauskas. Teisminis precedentas Lietuvos teisinėje sistemoje 1918 - 1940 metais// Jurisprudencija. 2005, Nr. 67 (59).
20. E. Kūris. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teismo mąstymo stereotipai ir kontrargumentai// Jurisprudencija. 2009, Nr. 2(116).
21. E. Spruogis. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai// Jurisprudencija. 2006, Nr. 8(86).
22. V. Vasiliauskas. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje- Anglijoje // Teisė. 2002, Nr. 42
23. V.Vasiliauskas. Teisminio precedento, kaip teisės šaltinio, sąvokos problema:teisminis precedentas kaip nauja teisės norma ar kaip teisės aiškinimo (plėtojimo) rezultatas // Teisė. 2002, Nr. 42.
24. A. Vaišvila. Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose// Jursprudencija. 2006, Nr. 8(86).

IV. Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai:

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios 2000, Nr. 39-1105;
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m.sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr.36-1292;
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai// Valstybės žinios 2007, Nr. Nr.111-4549.

V. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai:

28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės mėn. 15 d. nutarimas Nr. 1;"Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas". Teismų praktika 9.

VI. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys:

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje „Main Bridge, L.L.C. v. UAB „Lakvita“, bylos Nr. 3K-3-681/2002;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202/2005;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje K. D. v. AB „Ukmergės gelžbetonis“, bylos Nr. 3K-3-261/2007;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-686/2007;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje S. Š., V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“, bylos Nr. 3K-7-2/2008;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vilniaus energija“ v. Vilniaus miesto savivaldybė, bylos Nr. 3K-3-3/2008;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2008;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamoje byloje Nr. 2A-P-6/2008;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-68/2009;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje S. V. v. V. Š., bylos Nr. 3K-3-61/2009;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Birių krovinių terminalas“ v. UAB „Ekstra“ žurnalas, bylos Nr. 3K-3-100/2009;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-12/2009;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje, R. Z. v. antstolė A. R. Ž., bylos Nr. 3K-7-162/2009;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hansa lizingas“ v. UADB „Ergo Lietuva“, bylos Nr. 3K-3-366/2009;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446/2009;

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje pagal pareiškėjų I. B.-H. ir N. M. H. skundą dėl antstolio veiksmų, bylos Nr. 3K-3-567/2009
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112/2010;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje J. B. v. “TELE – 3”, bylos Nr. 3K-3-139/2010;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje R. A. v. A. A. , bylos Nr. 3K-P-186/2010;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010m. gegužės 24d. nutartis civilinėje byloje S. P. v Lietuvos valstybė ir kt, bylos Nr. 3K-3-184/2010;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. D. P ir D. P., bylos Nr. 3K-3-351/2010;
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-422/20;
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Otega“ v. BAB „Ekranas“, bylos Nr. 3K-3-81/2011.

VII. Lietuvos apeliacinio teismo nutartys:

52. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-149/2008;
53. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 22 d. civilinė byla Nr. 2-1052/2009;
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1642/2009;
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. vasario 4d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-129/2010;
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-80/2011;
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-485/2011;
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-485/2011.

VIII. Kitų teismų nutartys:

59. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-250-622/2010;

60. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-336-520/2010;
61. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1155-622/2010;
62. Kauno apygardos teismo 2010 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2062-173/2010;
63. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje, bylos Nr. 2S-1263-520/2010;
64. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. sausio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A – 28 – 198 / 2011;
65. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. kovo 1 d. nuartis civilinėje byloje S. F. v. UAB „Metoil“, bylos Nr. 2A-266-520/2010;
66. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje, bylos Nr. 2A-1299-115/2011.

Kavaliauskienė J. Teisminių precedentų taikymas Lietuvos teismų praktikoje/ Civilinio proceso magistro baigiamasis darbas. Vadovas A. Driukas.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2011. – 64 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe remiantis žymių mokslininkų darbais, teisės aktais ir teismų praktika siekiama atskleisti teismo precedento, kaip teisės šaltinio, sampratą bei taikymą Lietuvos teismų praktikoje. Pirmojoje darbo dalyje tiriamia teismų teisės aiškinimo ir teisės kūrimo bei valdžių atskyrimo problemos. Antrojoje darbo dalyje atskleidžiama teismo precedento sąvoka, precedentinės teisės susiformavimo prielaidos. Trečioje darbo dalyje analizuojama teismo precedento privalomumo Lietuvoje problema, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimais ir šių dienų Lietuvos teismine praktika, taip pat atskleidžiamas teismo precedentų vertikalusis ir horizontalusis privalomumas.

Pagrindiniai žodžiai: teisės šaltinis, teismo precedentas, teismų praktika

Kavaliauskienė J. Application of judicial precedents in the court practice of Lithuania / Master's Thesis in Civil procedure. Supervisor A. Driukas; Faculty of Law, Mykolas Romeris University. Vilnius, 2011. – 64 p.

ANNOTATION

The Master's thesis aims at revealing the concept of a judicial precedent as a source of law and its application in the Lithuanian court practice, based on works of prominent scholars, legislation and court practice. The first chapter of the paper examines the issues of case law interpretation, jurisprudence and separation of powers. The second chapter discloses the term of a judicial precedent and preconditions for formation of a case law. The third chapter analyzes the issue of obligatory nature of a judicial precedent in Lithuania on the basis of the decisions of 26 March 2006 and 24 October 2007 of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and current Lithuanian judicial practice; it also reveals vertical and horizontal obligation links of court precedents.

Keywords: source of law, judicial precedent, court practice.

Kavaliauskienė J. Teisminių precedentų taikymas Lietuvos teismų praktikoje/ Civilinio proceso magistro baigiamasis darbas. Vadovas A. Driukas.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2011. – 64 p.

SANTRAUKA

Teisminio precedento problema, išryškėjusi jau tarpukariu, lieka aktuali ir šiandienos mokslininkų diskusijose. Lietuvos teisinė sistema priskiriama romanų – germanų teisės tradicijai, kur įstatymas laikomas pagrindiniu teisės šaltiniu, o teisminis precedentas laikomas tik antriniu teisės šaltiniu. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2006 - 2007m. nutarimuose suformulavo oficialią konstitucinę teisminio precedento doktriną, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose. Dėl šios priežasties šiame darbe nagrinėjant Lietuvos teisinę sistemą bei teismų praktiką bandoma analizuoti teisminio precedento privalomumo problema.

Tyrimo objektas - vienas iš Lietuvos Respublikoje egzistuojančių teisės šaltinių, t. y. teisminis precedentas.

Pagrindinis šio darbo tikslas, analizuojant Lietuvos teismų praktiką ir LR Konstitucinio Teismo nutarimus, pabandyti parodyti, jog šalia įstatymų viršenybės Lietuvoje egzistuoja ir pakankamai svarią vietą užima ir kiti teisės šaltiniai, konkrečiai - teisminiai precedentai (teismų praktika).

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą teisminių precedentų klausimais;
2. Atskleisti teisminio precedento sampratą, struktūrą ir rūšis;
3. Atlikti teisės aktų, reglamentuojančių teismo precedentų taikymą Lietuvos teismų praktikoje, analizę;
4. Atlikti teismų praktikos analizę, nagrinėjant precedento galią turinčias bylas ir nutarimus.

Darbe naudoti šie tyrimo metodai: mokslinės literatūros bei publikacijų analizė; įstatymų ir teismų praktikos analizė; istorinė ir lyginamoji analizė.

Išanalizavus svarbius Lietuvos Respublikos teisės aktus, mokslinę literatūrą bei teismų praktiką, nagrinėjant precedento galią turinčias bylas ir nutarimus, galima konstatuoti neformaliai privalomą teisminio precedento pobūdį. Tačiau po 2006 m. kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. Konstitucinio teismo nutarimų Lietuvos teisinė sistema pasuko teisminio precedento įtvirtinimo teisės aktuose link.

Darbą sudaro lentelių sąrašas, įvadas, pagrindinė darbo dalis, išvados bei literatūros sąrašas.

Kavaliauskienė J. Application of judicial precedents in the court practice of Lithuania / Master's Thesis in Civil procedure. Supervisor A. Driukas; Faculty of Law, Mykolas Romeris University. Vilnius, 2011. – 64 p.

SUMMARY

The problem of judicial precedents was brought out already during the interwar period; however, it remains relevant in current scientific discussions as well. Lithuanian legal system is classified under the tradition of Roman-German law, where a piece of legislation is the main source of law while judicial precedents are only a secondary source of law. However, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in the decisions of 2006-2007 formulated the official constitutional doctrine of a judicial precedent, according to which courts, in course of making their decisions, are bound by the precedents - decisions in former analogous cases. This raises the issue of obligatory nature of judicial precedents in Lithuanian legal system and court practice.

The object of the research is one of the sources of Law of the Republic of Lithuania, i.e. judicial precedents.

The main purpose of this work is to analyze the practice of Lithuanian courts and decisions of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and conclusively demonstrate that along with the rule of law there are other significant sources of law, specifically - judicial precedents (court practice).

The objectives of the research are the following:

1. To analyze academic literature, focusing on the issues of judicial precedents;
2. To present with a concept of a judicial precedent, its structure and sorts;
3. To carry out an analysis of legislation, regulating application of judicial precedents in the Lithuanian court practice;
4. To carry out an analysis of court practice while examining cases and rulings, having a power of a precedent.

The following methods were applied in this work: analysis of academic literature and publications; analysis of legislation and court practice; historical and comparative analysis.

Analysis of relevant legislation of the Republic of Lithuania, academic literature and court practice, examination of cases and decisions having a power of a precedent allows stating an obligatory, non formal nature of a judicial precedent. However, the decisions of 26 March 2006 and

24 October 2007 of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania made a turn of the Lithuanian legal system towards implementation of a judicial precedent into the legislation.

The work consists of a list of tables, preface, the main part of the work, conclusions and references.